

133502 649535
BIBLIOTECA POPORALĂ A „ASOCIAȚIUNII“.

De demult

== povestire istorică ==

de

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dr. Ioan Lupaș.

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201503127

SIBIU.

Editura „Asociațiunii“.

1911.

133502

BCU Cluj / Central Library Cluj

Tiparul tipografiei arhidiecezane, Sibiu.

I.

Ce ne învață istoria?

Poporul, ca și omul singuratic, cel puțin la zile mari, e bine să se oprească pe o clipă din graba alergărilor sale după afacerile traiului de toate zilele; e bine să-și adune în liniște amintirile, dându-și sama de ceea ce a fost, ca să poată ști, ce are să devină.

In asemenea clipe trebuie deci să ne poarte gândul departe înapoi, ca să cunoaștem toate cărările, drepte sau greșite, ale neamului nostru.

Aducându-ne aminte de cei mulți, nenumărat de mulți, câți au trăit înaintea noastră, jertfindu-se și luptând pentru noi urmașii lor, — un simț de recunoștință și de evlavie se trezește în sufletul nostru, și ne îndeamnă să scoatem, după cât ne e cu putință, din întunecul uitării și pe cei mai depărtați strămoși ai noștri, cari ne-au lăsat drept

moștenire fapta și gândul lor, ca să ne slujască de talmăcire vremii de față și de povățuire în cărările viitorului nostru. Apostolul Pavel spune într'o scrisoare a sa către Corinteni, că „toate câte li s'au întâmplat părinților noștri, s'au scris spre învățătura noastră“.

Cutrecerând cu gândul prin întinderea largă și plină de învățăminte a trecutului, nu facem alta, decât căutăm a cunoaște propria noastră ființă, propriul nostru neam în toate schimbările și prefacerile vieții sale. Și o facem aceasta știind bine, că din o cunoaștere, cât mai temeinică a trecutului, trebuie să izvorească pentru fiecare din noi credința neșămutată în vrednicia neamului nostru și nădăjduirea în vremuri mai bune.

Toate popoarele luminate își dau silința să cunoască cu deamănuntul viața și isprăvile strămoșilor, să învețe începutul și întreagă cărarea vieții lor din trecut, pentru ca să scoată din

această învățătură îndemnuri pentru traiul de azi și povețe folositoare pentru cel de mâine. Să nu întârziem a face și noi asemenea! Iar cunoscând toate însușirile strămoșilor noștri, să ne străduim a le urmà pe cele bune și a ne desbărà de cele rele, ca să ne putem croi, cum numai se poate mai cu vrednicie, calea spre un viitor de înaintare sigură și de sporire îmbucurătoare.

Căci tot ce avem astăzi, izvoarește din trecut, din munca și jertfirea strămoșilor și numai atâta se va putea pune în socoteala vredniciei noastre, cu cât vom ști sporì moștenirea strămoșească, pe sama urmașilor.

Să urmăm deci, de sârg, sfatul cuminte al unuia dintre cei mai luminați Români din veacul trecut, al lui Mihail Kogălniceanu, care ne îndeamnă „să ne ținem mai ales de cele trecute, să ne ținem de obiceiurile strămoșești; să ne ținem de limba și de istoria noastră; istoria românească mai ales să ne fie cartea de căpetenie!”

Neamul nostru românesc, cel răsfrat peste multe țări și hotare, nu stă numai din cele 12 milioane de suflete, câte se socotesc astăzi, ci e cu mult mai mare și mai număros, căci cuprinde în sine toate rândurile de oameni, câte s'au strecurat din adâncimile vremii până în zilele noastre pe aceste plaiuri, și ne îmbrățișează la sânul său nu numai pe ceice ne aflăm astăzi în ființă, ci pe toți câți vor mai urmà după noi, călăuziți de acelaș gând, aceleași simțiri și năzuințe.

*

Cartea trecutului ne este cea mai drept grăitoare dovadă, că Dumnezeu a înzestrat neamul nostru cu multe însușiri, cari pot să asigure pe sama oricărui popor un viitor de înaintare și mărire.

O trăinicie fără păreche, o credință puternică și adâncă, o strădanie fără preget și o fire îndelung răbdătoare, dar care însetează uneori după răsbunare, — acestea ne-au fost tot atâtea îndemnuri la fapte vitejești în trecut,

și ne pot slujî astăzi ca tot atâtea che-
zășii pentru izbândirea dorințelor sfinte,
cari au oțelit pieptul și au încordat
brațul spre luptă atâtor rânduri de stră-
moși și restrămoși ai noștri, asupra
căroră s'a închis de mult mormântul
vremii.

Petrecându-i pe aceștia în toate
cărările lor de izbândă sau înfrângeri,
de trude și suferinți, ne lunecă gândul
până departe la începutul neamului și
trebuie să ne punem cât mai des între-
barea : cine suntem și de unde venim ?

II.

Obârșia neamului nostru.

Se povestește, că Sașii prăznuiau
câteva sute de ani, de când s'au așezat
și ei în părțile noastre ardeleue. Dar
unul mai fudul se întâlnește cu un
Român de-ai noștri dela sate și, oprindu-l
în drum, îl întrebă : „No, da când o
să prăznuiți și voi Românii atâtea sute
de ani, de când v'ați așezat în Ardeal?“

Românul nostru i-a răspuns neted :
 „Noi n'avem de ce să prăznuim, jupâne,
 fiindcă noi suntem *de aici!*”

Și aveà dreptate Românul, căci pe noi nu ne-a adus nimenea să ne așeze aici de prin alte ținuturi. Neamul nostru românesc aci s'a plămădit în cetățuia munților Carpați; aici s'a întărit, dar cu vremea, sporindu-se foarte, a început a se revărsa cu încetul peste multe alte hotare, de locuește astăzi pe o întindere atât de mare: în miazănoapte, din dealurile Maramurașului spre miazăzi până dincolo de Dunăre, pe coastele munților ziși Balcani, iar în apus din preajma valurilor neîmblânzite ale râului Tisa și până departe în Răsărit peste apa blestemelor, peste râul Prutului, unde, în blânda Basarabie, trăiesc de asemenea frați de-ai noștri, gemând sub cruda cârmuire a împărăției muscălești, care e plină de toate nedreptățile din lume. Așa de mare este întinderea țării nei strămoșești „pe care o încinge Dunărea și-o adăpostesc Carpații“.

Pe întreagă întinderea locuită azi de Români, dar mai ales în părțile Ardealului și Olteniei au *bătătorit neîntrerupt*, din vremi uitate, din zile vechi, a căror socoteală abia dacă s'a mai putut țineă, tot strămoși de-ai noștri. De aceea suntem noi Românii *poporul cel mai de baștină* în părțile aceste, pentru că obârșia noastră nu trebuie să o căutăm prin alte țări și pentru că această obârșie nu e numai de ieri de alaltăieri sau de câteva sute de ani, ci ea se întinde departe, departe în adâncimile vremii.

*

Pe noi Românii ne-a învrednicit „prea vecinicul sfat al puternicului Dumnezeu“ să putem număra printre strămoșii noștri cei dintâi pe două din cele mai vestite popoare ale istoriei. Căci știe toată lumea, de unde se trage neamul nostru.

Oameni cu învățătură multă, ispitind scripturile vechimii și toate mărturiile vremilor apuse, au aflat și au spus în auzul tuturor, că neamul ro-

mânesc și-a luat începutul ființii sale din încuscrirea *Romanilor* cu *Dacii*.

*

Dacă ne-am întrebà acum: ce sămânță de oameni erau acești strămoși ai noștri, și cum au ajuns ei în atingere unii cu alții? — iată ce am puteà oblicì despre ei.

III.

R o m a n i i.

Pe vremea, când s'a născut Domnul nostru Iisus Christos, cel mai puternic popor al lumii erau Romanii, un popor de viță latină, care n'a fost însă totdeauna așa puternic, cum îl aflase nașterea Mântuitorului. Romanii au pornit din niște începuturi foarte smerite; abià și-au putut zidi înainte de Hristos, cu vre-o 7 veacuri și jumătate, pe țârmul stâng al râului Tibru, în Italia, o cetate care a rămas multă vreme neînsemnată. Ea se conduceà la început de sfatul bătrânilor, numit *senat*, și de

câte un rege. Dar mai târziu Romanii alungară pe regi sub cuvânt, că puterea lor ar primejdui libertatea cetății și începură a pune în locul lor câte 2 consuli, pe cari îi schimbau din an în an și nu-i îngăduiau să facă nimic de capul lor, ci numai cu învoirea obștească.

După întemeierea cetății, veacuri întregi au fost lupte și neînțelegeri lăuntrice, pentrucă *patricienii*, adică boierii și bogătanii, nu voiau să dea nici un drept oamenilor din popor, *plebeilor*. Odată aceștia, amărâți în sufletul lor de multa nedreptate, ce li se făcea, au hotărît să părăsească cetatea și s'au dus de s'au așezat pe un munte din apropiere, pe „*Muntele Sfânt*“. Numai acum au văzut *patricienii*, că fără brațele muncitoare și viteze în războaie, ale poporului, cetatea nu va putea să se susțină multă vreme. De aceea au trimis îndată după ei. Celce s'a dus să-i chieame, un bătrân cu numele *Menenius Agripa*, fiind, pe semne, om iscusit la vorbă, i-a înduplecat să se întoarcă

înapoi spunându-le următoarea pilduire, plină de învățăminte folositoare: „Odată s'au hotărît toate mădularele trupului să se împotrivescă gurii. Mâinile au zis, că ele nu-i mai dau de mâncare, picioarele, că ele nu vor mai alerga într'o parte și în alta. Atunci firește, că trupul ne mai având hrana de lipsă, a început a slăbi, a lăncezi și dintr'odată și-au pierdut toată puterea și mâinile și picioarele“. Așadară, precum toate mădularele trupului sunt îndrumate unele la ajutorul celorlalte, pentruca trupul să poată trăi și munci, tot așa și într'un stat, într'o cetate sau la un neam oarecare, oamenii cei mai de sus și cei din popor, cei de rând, au trebuință unii de ajutorul celorlalți, căci altfel nu pot trăi și nu pot înainta. De aceea se cuvine să trăiască în cea mai bună unire și frățietate toți laolaltă.

Așa plebeii s'au întors și patri-cienii au început a le da cu timpul și lor drepturi tot mai multe, până când

pe încetul li s'a deschis calea și la cele mai înalte diregătorii din stat. Din această bună înțelegere a izvorât cu timpul *mărirea poporului* roman. Căci în firea lor, acești strămoși ai noștri aveau ascunse bogății mari, daruri și însușiri, cari pot să umplă pe orice popor de râvna neogoită a cuceririlor și a stăpânirii celei mai largi și mai întinse.

La început Romanii aveau moravuri aspre și sănătoase: prețuiau, mai mult decât orice, hărnicia ciustită și bărbăția vitează. De aceea înaintea lor alt soi de oameni nu aveau trecere, decât muncitorii strădahnici ai țarinelor și oșteni biruitori în răsboaie. Romanii ei înșiși, 400 de ani, după zidirea cetății lor, n'au știut și n'au căutat să fie altceva, decât plugari ciustiți și militari curajoși, lucrându-și moșia cu palma și lărgind hotarele ei cu spada. Din pornirea asta a lor de a sporî mereu întinderea moșiei, s'au iscat ne mai contenite priciui, frământări și certe cu popoarele vecine, cari și ace-

stea țineau de cea mai sfântă datorință a lor apărarea avutului strămoșesc. Totuș Romanii ieșiau mai totdeauna biruitori. Dacă se întâmplă uneori să sufere înfrângere, ei atâta se svârcoleau, până izbuteau să îndrepte înfrângerea printr'o strălucită biruință. Căci așa erà firea Romanilor, cum spune un scriitor al lor (istoricul *Livius*): dacă se știau învinși, nu își puteau da hodină trupului. Astfel au cucerit rând pe rând, unul câte unul, toate popoarele vecine. Și apoi adevărată vorba, că mâncând îți vine pofta. Tot așa și pe Romani orice izbândă, fiecare cucerire nouă îi făcea din ce în ce mai râvnitori de a stăpâni tot mai mult. După popoarele vecine, urmară cele mai îndepărtate, și tot așa mereu, pânăce au ajuns Romanii stăpâni peste Italia întreagă.

Dar nu s'au mulțumit cu atâta, căci pofta lor de cucerire nu se mai putea potoli acum, ci îi îmboldia mereu spre încercări și mai îndrăznețe. Astfel au ajuns apoi să se înhațe la lupte

uriasă cu cel mai puternic popor de atunci, cu Punii, a căror cetate fruntașă era Cartagina, stăpâna mărilor. Și după mari încordări, după pierderi simțitoare, ce trebuiră să îndure din partea lui Hanibal, cel mai viteaz general al timpului său, au izbutit în sfârșit, prin minunata lor stăruință de un veac întreg și prin jertfe nespuse de mari, să răpună cu desăvârșire poporul Punilor, să dărâme cetatea Cartagina și să-i ia locul de întâietate în lume.

Acum nu mai întâmpinau vre-o piedică mai grea în calea lor de înălțare și de avânt răsboinic, care n'a conținut, până n'au știut toate popoarele vechi aduse sub sceptrul roman. Nenumărate seminții și neamuri s'au plecat în fața puterii lor și cuvântul *Roma* a ajuns să fie într'un timp *lege*, pentru cele mai depărtate hotare ale pământului. Apusul întreg, întunecata miază-noapte, răsăritul navalnic și țările calde ale Africei, până în năsipurile sterpe ale Saharei, toate au trebuit să

se închine vitejiei romane. Și astfel poporul mic și sărac dela început a ajuns să întemeieze cea mai strașnică împărăție din câte s'au văzut vreodată... Iar cetatea așezată pe 7 coline, încunjurată la început cu un zid, peste care putea sări oricine, s'a ridicat curând la treapta de *împărăteasă a lumii* și i-a rămas pentru toți vecii numirea falnică: *cetatea eternă* (adecă fără sfârșit). Această împărăție uriașă strămoșii noștri au știut să o cârmuiască cu o înțelepciune rară, întemeind pe seama tuturor popoarelor supuse așezăminte și legi, dintre cari multe trăiesc până în ziua de azi. Chiemarea sa de cârmuitor al lumii și-o înțelegea poporul roman așa, după cum i-o propoveduise în graiu de vers, vestitul cântăreț Virgil :

„Tu să domnești stăpânind ale lumilor neamuri, Romane !
Asta ți-e arta pe veci ! Și păcii să-i fi tu stejarul :
Cruță pe cel umilit și doboară pe cel îndarâtnic”¹

O chiemare, pe care Romanii o știură îndeplinî mai totdeauna fără greș !

¹ Vezi „Eneida“ lui „Virgil“, cânt VI, versurile 851--3, în traducere românească, făcută de G. Coșbuc.

Pentru popoarele răsvrătitoare n'aveau nici o milă și nu se puteau liniști, până nu le stângeau de pe fața pământului, iar popoarele ascultătoare puteau găsi liniște și siguranță la adăpostul cârmuirii romane, care se îngrija ea însaș de bunăstarea și înaintarea lor, făcând ca multe din ele să primească limba, obiceiurile și așezămintele romane și dându-le în chipul acesta puțința de a se împărtăși de toate darurile binefăcătoare ale luminii, ale culturii. Iată ce frumoase cuvinte de laudă rostește către Roma un poet al Galilor (neam supus de Romani) Claudius Rutilius Namatianus: „Ascultă-mă, oh Roma, stăpâna lumii și mama oamenilor a atâtor D-zei; prin bisericile tale am ajuns mai aproape de ceriu. Binefacerile tale străbat, ca razele soarelui, peste lumea întregă, revărsând binecuvântare. Tu ai făcut o singură patrie pe sama multor neamuri deosebite; binecuvântă jugul stăpânirii tale și aceia, cari la început s'au luptat împotriva ta... Oh zeiță, și cele mai

depărtate colțuri ale lumii romane, întonează cântări de laudă întru preamărirea ta. Suntem liberi, sub jugul tău cel pacinic. Pentru tine lucrul cel mai însemnat nu este numai acela de a fi stăpânitoare, ci mai ales năzuiești a te și face vrednică de stăpânire; mărirea faptelor tale întrece chiar chie-marea ta cea minunată“.

Așa au fost Romanii în măiestria lor de cârmuitori ai lumii. Ei s'au străduit totdeauna să ajungă la cel mai mare grad al puterii, ca stat și ca popor, precum cei mai vestiți dintre toate popoarele vechimii, Grecii întrupaseră, în lucrările lor de artă, cel mai înalt grad al frumuseții, iar în scrierile lor dovediră multă înțelepciune. Grecii cei vechi au știut iscodi o mulțime de mijloace spre a înfrumuseța viața și a-i adânci rosturile ei, iar Romanii au știut netezi cu fel de fel de legi și întocmiri calea spre traiul chibzuit și sigur, spre o viață orânduită înțelepțește.

Ca oameni, acasă la ei, Romanii duceau la început un traiu cumpătat și simplu; nu erau doritori să cunoască ce este desfrâul și îmbuibarea. Își vedeau cu sârguință de trebile lor la lucrul câmpului, și mâna lunecă de pe coarnele plugului, numai când erau chemați să încingă spada și să lupte împotriva vrășmașului. Cât de mult iubeau ei traiul cel simplu și frumos al plugarilor, și cât de mare erà disprețul, ce îl aveau pentru traiul îmbelșugat în strălucire și desfătare, ne poate sluji ca vie dovadă și numai următoarea întâmplare: Odată năvălind dușmanul asupra Romei, încrederea poporului a pus pe Lucius Cincinnatus (cel cu părul creț) căpetenie peste oștiri și stăpân, cu putere nețărmurită, peste Roma întreagă. Cei trimiși, ca să-i ducă știrea acestei încredințări, l-au găsit la plug. Desprinsese tocmai boii și umblă să-și vadă de rândul prânzului care nu sta din alte marafeturi, ci numai din ridiche friptă. El a primit încredin-

țarea poporului, în timp de 17 zile a scăpat Roma de primejdie și s'a grăbit apoi să se întoarcă iar la coarnele plugului. Iată un lucru aproape de necrezut, cu totul împotriva firii omenești, care fiind cuprinsă de trufie și lăcomie prostească, din mare tot la mai mare râvnește și mai niciodată nu se simte îndestulată.

Dar năravurile aceste simple n'au dăinuit până la una! Dela o vreme, după ce prinseră a se îmbogăți, din prada atâtor războaie biruite și din dajdia atâtor neamuri supuse, nu-și mai lucrau ei moșia, ci puneau pe sclavi să le-o lucreze; nici la oaste nu mai alergau bucuroși, ca la început, ci plăteau iarăși pe alții, ca să se lupte în locul lor. Bogătanii se dădeau din ce în ce mai mult plăcerilor și desfrâului. Chiar și poporul de rând se stricase. Văzând, cum curg în Roma bogățiile de-a gata, s'au desvâțat de lucru și au început a duce o vieată trândavă, așteptând numai ca sfatul obștesc să le îmbie

pe cheltuiala statului prânzuri îmbelșugate și petreceri fără sfârșit, iar dacă acestea nu sosiau într'una, ca să le îndestulească pofta, strigau cu toții, cătră mai marii lor, cât îi luà gura :
Dati-ne pâne și jocuri!

În familii nu mai domnea acea cinste și curățenie a vieții casnice, care îndemnase odinioară pe Lucreția să-și împlante mai bine pumnalul în inimă, decât să trăiască în necinste. Matroanele romane se aruncau și ele cu poftă sălbatică în vârtejurile plăcerilor destrăbălate și le coprinsese pe toate, ca un fior năpraznic, pornirea spre desfrâu, spre risipă și spre luxul nimicitor. În urma acestor porniri, *virtutea romană*, începuse a scădea, chiar pe vremea, când Iisus Hristos veni în lume, ca să propovăduască credința într'un singur Dumnezeu, în Dumnezeul cel adevărat al tuturor neamurilor de pe pământ.

Romanii au fost mai înainte păgâni, închinători la mai mulți Dumnezei, dar după nașterea lui Hristos s'au aflat

destui, cari primind învățătura creștinească au îndurat chiar moarte pentru ea. Și Roma, după ce încetase a mai cârmui popoarele lumii cu arma, s'a înălțat din nou prin legea lui Hristos și a ocârmuit popoarele Europei cu făclia credinței, încă o mie și mai bine de ani, după ce întemeetorii ei, vechii Romani s'au fost stâns sub loviturile, ce cădeau asupra lor tot mai dese din partea popoarelor barbare, cari năvăliau din toate părțile spre Roma, cea plină de farmec. Dar poporul roman, chiar și după apunerea lui, n'a dispărut cu totul, ci a lăsat după sine urmași, cari i au moștenit limba și obiceiurile, precum : Italienii, Francezii, Spaniolii, Portughezii și Români. Așa dară noi Români, după obârșia noastră, ne înrudim cu cele mai luminate neamuri ale pământului, fiindcă suntem cu toții coborâtori din aceeaș falnică trupină, din *poporul-împărat*, căci așa i-se zicea poporului roman. Dar cu această înrudire numai atunci ne vom putea mândri,

dacă ne vom silî să fim și noi asemenea lor, purcezând cât mai îngrabă pe cărările înaintării în cultură, cari singure pot să deschidă unui popor calea spre cinste, fericire și bunăstare.

*

Dar, după-cum am spus, la zămislirea poporului românesc n'au avut parte numai Romanii, ci și Dacii.

IV.

D a c i i .

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Să vedem acum, ce neam de oameni erau acești Daci și ce fire purtau?

Cel mai vechiu popor, pe care îl amintește cartea vremilor, pe locurile, unde suntem așezați noi astăzi, au fost *Agatârșii*, un popor de viță tracică. Despre aceștia spune un scriitor vechiu, că erau așezați pe lângă Murăș, cu vr'o 500 de ani înainte de Hristos, se îndeletniciau cu vieritul și stupăritul, știau scoate aurul din râurile și munții Ardealului și erau iubitori de aur, de pe-

treceri și de femei. Nu cunoșteau scri-soarea, ci aveau obiceiul să-și cânte legile în versuri, ca să le ție mai bine minte. Ce s'a ales de ei, Dumnezeu știe. Se dă cu socoteala, că se vor fi amestecat printre aceia, cari au venit să le ia locul, printre *Dacii* cei crunți în răsboaie.

Acești Daci erau o seminție, care făcea parte dintr'un neam mare, din neamul Tracilor, cari erau așezați dela Dunăre la vale, cuprinzând și ținând în stăpânirea lor ținuturi foarte întinse. Deși erau un popor barbar, ei se deosebiau mult de celelalte neamuri, cari își purtau prin ținuturile învecinate traiul lor nestatornic și fără astâmpăr. Pe când celelalte neamuri barbare trăiau numai din jafuri sălbaticе, răzimându-și ființa lor numai pe săgeată, Tracii ajunseră să fie un popor de păstori și plugari, cari nu mai trăiau numai de azi pe mâne, ci își aveau rânduielile lor statornice. Un vechiu scriitor vestit (Herodot) spune despre Traci, că erau un popor

mare, dar frământat și că, dacă ar fi fost uniți toți laolaltă, ar fi putut să ajungă unul din neamurile cele mai puternice ale pământului, dar luptele și neînțelegerile lăuntrice le-au săcătuit cu totul puterile.

În firea lor aveau ceva neobicinuit, porniri zvăpăiate și un neastâmpăr mare. Le plăcea să cutreere cu turmele lor dealurile și munții, unde se simțiau la largul lor și se fereau de locurile strâmte, mai ales de fumul orașelor, fiindcă nu le plăcea nicidecum, să li se curme vieța lor slobodă și avântată. Nu puneau mare preț pe viață, căci o socoteau numai ca o vale a plângerilor, ca o trecere întunecoasă și plină de dureri către lumea cealaltă, unde sufletul va duce o viață de veci. Din felul acesta de a privi viața, izvoră obiceiul ciudat de plângeau, când li se naște un copil, înșirând în bocetele lor toate greutățile și suferințele, prin cari are să treacă orice muritor, iar la îngropăciuni benchetuiau și se veseliau

împreună toate neamurile celui mort. De aceea desprețuiau vieața, iar moartea o căutau pe toate căile; împrejurarea aceasta a sădit în pepturile lor dorul vecinic de luptă și curajul neasemănat, cu care întâmpinau toate primejdiile. O slăbiciune mare a lor, însă, erà beția. Având ținuturile, pe unde locuiau ei, îmbelșugare în vin, s'au deprins bărbații și femeile deopotrivă cu vinul, pe care îl turnau într'un corn mare de cerb ori de bou și pe acesta îl purtau apoi, cum poartă azi Românii noștri plosca, din mână în mână, ca să închine toți câți erau împreună. De aceea zice un scriitor roman, în chip de glumă: „Tracii luptă cu păharul ca și cu armele, fiind oameni foarte dedați la beutură“.

Deoarece Tracii nu puteau trăi în unire unii cu alții, ei se sfâșiau în certe și frecări neconținute, ei între ei, și fiindcă erau desbinați în mai multe seminții, de aceea n'a fost greu dușmanului, regelui macedonean, să-i frângă

și să-i supună. Seminția cea mai vitează și mai nesupusă a lor erau Dacii, cari locuiau în munți, nu erau nicidecum dedați la ascultare și nu puteau suferi porunca altuia. Ei aveau armele cele mai bune, pe cari le știau învățati cu o dibăcie rară, dar nu voiau, cu nici un preț, să le pună în slujba altora. De aceea, după ce Tracii au ajuns supușii altora, ei s'au desfăcut de celelalte seminții trace, și, depărtându-se de ele, au ajuns mai târziu stăpâni peste toți munții noștri, unde puteau în dragă voie să-și urmeze traiul în deplină slobozenie. Dar vechiul obicei, de a trăi desbinați, l-au urmat și după așezarea lor în această „cunună de munți“, cum numește un scriitor de mai târziu țara Dacilor.

Semințiile lor aveau numiri diferite și între aceștia mai cunoscuți erau Costoboci și Carpi, dela cari și-au primit munții noștri numirea, ce o au și astăzi: *Carpați*, căci mai înainte li se zicea: *Alpi bastarnici* (numire luată dela *Ba-*

starni, un popor de viță germană). Fiecare seminție își avea căpetenia sa și mai marii săi. Pe lângă toată desfăcerea lor în seminții, totuș erau între ei și unele legături, cari aveau să-i țină laolaltă și să-i înjghebe cu timpul într'un singur popor puternic și temut: vorbeau cu toții aceeaș limbă a Dacilor, din care s'au păstrat câteva cuvinte și în graiul românesc (d. p. la *zimbru* Dacii îi ziceau *zombros*), aveau aceleași obiceiuri comune; sufletul lor era stăpânit de aceleași porniri: aceleorași Dumnezei se închinau toate semințiile deopotrivă. Cinsteau ca pe un Dumnezeu pe celce întemeiase și răspândise între ei credința în nemurirea sufletului, pe *Zamolxe*, care a trăit înainte de nașterea mântuitorului Hristos cu vre-o 500 de ani. Înainte de a primi învățăturile lui *Zamolxe*, printre Traci și Daci erau diferite obiceiuri nepotrivite și credințe deșarte. Ei se închinau mai mult la Dumnezeul războaielor, despre care credeau, că s'a

născut chiar în țara lor. Mai credeau apoi, că sub diteritele înfățișeri ale firii sunt ascunse duhuri bune, ori duhuri rele și se luptau cu îndărătnicie împotriva acestora din urmă. Așa de pildă, când auzeau trăsnete și când vedeau ceriul cuprins de nori, se umpleau de mânie și trăgeau cu săgețile cătră ceriu, în chip de amenințare, ca să alunge duhul cel rău, pe care îl credeau ascuns în nori. Iar când norii se risipeau și soarele apărea iarăș, înveselind lumea cu strălucirea razelor sale, atunci se bucurau crezând, că duhul cel bun, care sălășluește în soare și este izvorul vieții, a învins pe cel rău, căci ei îl socoteau mai presus decât ceialalți zei pe *Gebeleizis*, care eră Dumnezeuul luminii. Credeau și în puterea râurilor, de aceea, când plecau în răsboaie, luau apă în gură dintr'un râu mare din apropiere, de obicei din Dunăre, și jurau că nu se vor întoarce la vetrele lor, decât după ce vor fi nimicit pe toți dușmanii și potrivnicii. Jurământul acesta

pe valurile Dunării erà foarte greu. Și în graiul poporului nostru pare a se fi păstrat oarecare amintire despre el îl blăstămul: „Bată-te Dunărea“!

Zamolxe, care călătorise mult prin alte țări și avusese prilej să cunoască obiceiurile altor popoare, i-a pus în uimire cu înțelepciunea sa, fiindcă el arătà, că știe să cetească pe stele și, cercetând starea ceriului, poate vesti înainte tot ce se va întâmpla în viitor. În chipul acesta el își câștigă vază mare, apoi adunând pe fruntașii poporului în jurul său, și-a dat toată silința să-i obișnuască la un traiu mai cumpătat în mâncare și beutură; și făcù să se înrădăcineze tot mai adânc în inima lor credința, că sufletul omului este nemuritor, că după nimicirea trupului, sufletul trece într'o altă lume, unde e fericire deplină și fără sfârșit. Nu erau însă toți aplecați să creadă, ceeace spunea *Zamolxe*. De aceea s'a socotit el ce s'a socotit și a cercat printr'un isteț șiretlic, să înlătore toată îndoiala

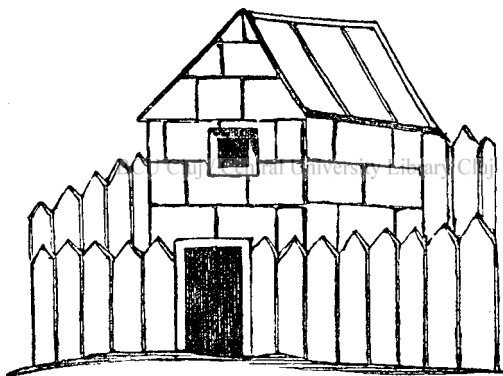
acelora, cari nu credeau în vorbele lui și cari nu voiau să-l prețuească ca pe un adevărat trimis al lui Dumnezeu. Și iată ce a iscodit: după ce își pregătise în ascuns o locuință sub pământ, s'a încuiat acolo, de n'a știut nimeni de el. Toți au crezut, că a murit și au început atunci să plângă după el ca după un mort, și trei ani întregi l-au jelit. Când colo în al 4-lea an, iată Zamolxe se ivește iarăși între ei (ieșise din ascunzișul său de sub pământ!) ca și cum ar fi înviat din morți. Poporul s'a minunat foarte de această întâmplare, necunoscând șiretlicul, și nimenea nu se mai îndoia și toți au primit învătăturile lui și au început mai târziu, să-l cinstească ca pe un profet, iar regele l-a luat lângă sine ca tovarăș în domnie, fiindcă nădăjduia, că îi va putea da bun ajutor în cârmuire, ca unul care cunoaște gândul și toate dorințele zeilor.

Mai târziu, după moartea lui cea adevărată, a fost socotit și el printre

zei și lăsând la o parte pe Gebeleizis, zeul lor de căpetenie, Dacii se închinau lui Zamolxe, ca unui Dumnezeu mai mare și mai puternic decât toți ceilalți. Lângă regele Dacilor se găsește și mai târziu, câte un profet, câte un sfătuitor în trebile sufletești ale poporului. Preoții daci, cari voiau să fie plăcuți înaintea lui Zamolxe, duceau o viață foarte cumpătată, dupăcum le poruncise profetul, păstrau cea mai mare curățenie a moravurilor și prin aceasta ei au ajuns să se bucure de mare trecere la popor, care ascultă și urmă povăța preotului mai mult decât pe oricare alta.

Traiful poporului deasemenea era simplu. Ca păstori și plugari ce erau, locuiau în case de bârne ori în bordeie făcute din gard de nuele căptușite cu lut. Cei mai bogați locuiau în orașe, de cari Dacii aveau destule, zidite din lemn și chiar din piatră. Se găseau în casele lor și multe scule și vase scumpe, din aur și argint. Totuș se povestește, că într'un rând când mai

marii Dacilor ospătară pe niște străini, le au dat acestora fafurii de aur și argint, iar ei au mâncat din blide de lemn, ca să arde, că desprețuesc luxul. Îmbrăcămintea lor nu se deosebea mult de aceea, pe care o poartă Românii noștri dela sate și azi. Aveau haine de

Așa erau casele Dacilor.

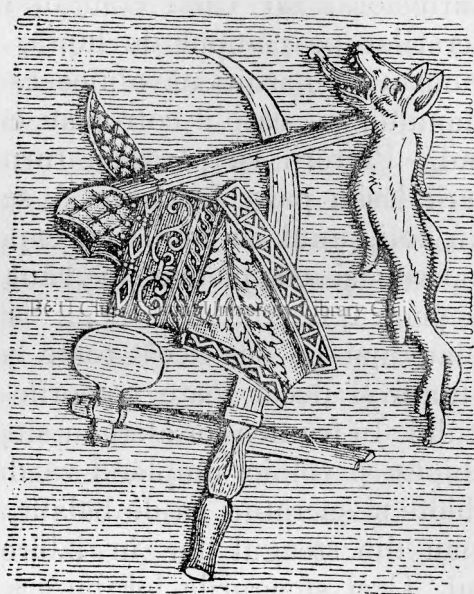
pânză, pe care o țeseau femeile lor din in și din cânepă, altele făcute din piele de oaie, apoi cingătoare ori șerpar, cioareci lungi până la glezne, ținută și opinci. Numai cei mai bogați aveau drept să poarte pe cap o căciulă răs-

frântă, iar cei de rând trebuia să umble cu capul gol. Pe lângă părul care le atârna în plete lungi pe umeri, ei nu-și tundeau nici barba, ci o lăseau să crească lungă și stufoasă. De aceea îi descrie un poet roman, Ovidiu, astfel: „Dacii au glasul sălbatic, fața cruntă, *părul și barba de fier neatinsă*, dreapta lor nu e leneșe, lovește aprig cu *cuțitul* atârnat la coastă“. Acest cuțit care le atârna la coastă, era *iataganul*, cel cu două ascuțisuri. Dar mai aveau și alte arme: o sabie încovoiată ca o secere, lănci lungi și sulii ascuțite, iar pe umeri purtau tolba cu săgeți, pe cari le știau slobozi cu o iuțime uimitoare din arcurile lor, vecinic întinse spre luptă. Căci așa erau acești Daci, — totdeauna porniți spre furtuna războaielor.

Între toate popoarele acelor vremuri, în războinicie puține se puteau măsura cu Dacii, cari s'au dat așa de mult cu războaiele, încât nu mai puteau trăi fără ele. Chiar și când erau vre-

muri de pace, ei prin munții și pădurile lor, pe lângă turmele, ce pășteau în tihnă iarba pajiștelor întinse, nu conțeneau a se deprinde mereu în mânia armelor. Iar când erau în focul încăierărilor pe câmpul de luptă, aici se aruncau în porniri năvalnice asupra dușmanului, pe care îl cotropiau ca un prăpăd. Păștorii își părăsiau turmele, plugarii lăsau paza holdelor și se repeziau toți, unul ca unul, cu capetele descoperite și cu pletele în vânt, să lupte pentru libertatea lor, pe care o prețuiau mai pe sus decât toate bogățiile lumii și decât toate comorile pământului. În fruntea lor alergau stegarii cei chipeși și voinici umplând văzduhul cu chiote și șuerături ca de bălaur, cari răsunau din steagul lor în izbire cu vântul. Căci steagurile lor nu erau de pânză, cum se fac astăzi, ci din bronz sau de argint. În capul unei prăjini stătea așezată o tablă de metal în formă de bălaur sburător, cu un cap de lup cu gura căscată, cu limba scoasă și cu

colți mari ieșiți. Alergând stegarul cu acest semn de războiu, ridicat în bătaia vântului, se auziau vâjâituri ascuțite, cu cari se amestecau sunetele adânci

Semnele militare ale Dacilor.

de buciuri și miile de glasuri ale celor porniți la luptă, cari strângând bine iataganul în pumni, se îngrămădiau în jurul steagului, ca să nu poată pune

dușmanul mâna pe el. Când se încingeau apoi la luptă, nu se temeau de moarte, ci unul fieștecare alergă, unde vedeă primejlia mai mare, căutând par'că anume moartea pe câmpul de vitejie, căci ei nu cunoșteau și nu voiau să înțeleagă două lucruri: *frica și umilinta!*

Înainte lor nu erà cinste mai mare, decât să mori luptând pentru libertate. Toți câți au avut prilej să cunoască vitejia lor, s'au minunat foarte de aceasta și cercând să aște pricina ușurinței celei mari, cu care Dacii aceștia erau gata a-și jertfi viața în războaie, au socotit, că această pricină nu poate fi alta, decât ori credința neclintită în răsplata, de care se fac părtași pe cea lume toți luptătorii viteji și fără frică, ori hotărîrea lor nestrămutată, de a nu suferi niciodată să li se curme libertatea traiului, socotind, că e mai cu cinste să piară toți ca niște eroi, decât să ducă povara rușinoasă a unui traiu necăjit și înjugat. De aci se înțelege apoi și purtarea conducătorilor,

cari, dacă se întâmplă vreodată să nu izbutească în planurile lor de cucerire ori să fie de-adreptul învinși din partea dușmanului, nu puteau nicidecum suferi rușinea înfrângerii, ci se grăbiau să-și facă ei singuri apa, se otrăviau fără zăbavă, ori se aruncau în propria lor sabie. Chiar și femeile celor învinși în lupte nu stăteau de loc la chibzuială, până sorbiau și ele otrava, care le deschidea mormântul împreună cu cel al soților lor. Un popor, cu asemenea însușiri războinice, e ușor de înțeles, că a trebuit să fie temut de toți vecinii, mai ales fiindcă Dacii aceștia nu se prea purtau cu cruțare față de cei învinși; cei ce apucau pe mâna lor, erau curând curând trimiși pe alte țărâ-muri. Dacii credeau chiar, că le fac un bine omorându-i, căci prin moarte îi scapă de atâtea alte chinuri și dureri ale lumii acesteia. Din țestele dușmanilor ridicau apoi movile în tabăra lor și se încingeau ospetele bucuriei, obi-cuite după orice biruință.

Femeile erau vrednice tovarăse, nu numai acasă în îndeletnicirile lor de toate zilele, ci chiar și în deprinderile îngrozitoare ale războiului. Nici inima lor nu era mai puțin întărită și împietrită în fața primejdiilor de tot felul, nici chiar mai mult cuprinsă de milă față de dușmanul, ajuns în nenorocire. S'au păstrat chipuri în piatră, cari arată, cum niște femei dace ard cu făclii de rășină la cap și la brațe pe niște Romani prinși.

Cum ardeau femeile Dacilor pe cei prinși.

De altfel femeile Dacilor sunt lăudate pentru frumusețe și hărnicie cum și pentru alipirea, cu care țineau la bărbații lor, cu toate că încheierea căsătoriei nu se făcea cu legături așa strâuse ca astăzi, ci erà privită mai mult ca un contract negustoresc. Ficiorul trebuia să cumpere fata dela părinți, dela cari aceasta aveà zestre învățatura cea bună să țină plină de cinste casa bărbatului său, căci femeia care își necinsteà casa, se pedepseà cu moarte. Hainele lor erau tot așa de simple ca ale bărbaților: purtau o haină de pânză largă, cu crețe de-alungul și care ajungeà până la glesne, pe-te aceasta o cingătoare, apoi cojoc de piele de oaie și în picioare opinci, iar pe cap aveau o legătoare cam slobodă, care atârna în jos până pe grumaz la vale și erà priusă din-dărăpt cu o frunză cam în felul învălitoarei, cu care se îmbrobodesc și azi, în multe locuri, Româncețele noastre dela sate.

V.

Burebista și Iuliu Cesar.

Diriguirea trebilor obștești eră lăsată în grija căpeteniilor și a preoților, cari se alegeau dintre nobili, adecă dintre cei ce aveau drept să poarte căciulă. Intre căpeteniile diferitelor seminții și triburi, vrajba nu se mai isprăvea, cât eră lumea. Căci Dacii se pare că au adus cu sine, ca un fel de moștenire dela Traci, cele două scăderi mari ale acestora: vecinica pornire spre ceartă, spre pricină și darul beției. Dupăce s'au despărțit de celelalte neamuri ale Tracilor, Dacii au rămas destul de puțini la număr. În mijlocul atâtor popoare vrășmașe, câte îi încunjurau de toate părțile, lucrul cel mai cuminte, ce l-ar fi putut face, ar fi fost, să trăiască în bună înțelegere ca frații. Ei însă nu s'au putut obicinui nici decum la un astfel de traiu liniștit, ci se sfărâmau unii pe alții prin hărțueli ne mai sfârșite. Istoria ne povese-

tește cum într'un rând regele unei seminții și-a dat toată silința să-i înduplece a curmă traiul desbinat și a se întovărăși cu toții la un loc cel puțin în fața primejdiei. Dar n'a izbutit a-i face să înțeleagă trebuința acestei întovărășiri, nici chiar după ce le-a înfățișat spre întărirea vorbelor sale următoarea pildă vie: a amuțat doi câni unul asupra altuia și apoi a dat drumul unui lup înaintea lor tocmai în clipa, când s'au fost încăierat mai tare. Câinii amândoi, văzând lupul, au încetat îndată cu hărțuiala lor și au început să alunge dihania sălbatică. Din această pildă diferite seminții ar fi putut cu ușurință să tragă și ele o învățătură folositoare, că anume când se ivește un dușman, atunci să lase toți la oparte desbinările și certele și să-și împreune toate puterile spre apărare și spre alungarea aleanului. Cu toate acestea, însă, Dacii multă vreme n'au voit să urmeze sfatul bun al înfrățirii, ci fiecare seminție sub căpeteniile ei proprii, s'a răs-

boit încãtro a putut cu cine i-a ieșit în cale, de s'au umplut de spaimă popoarele din jur.

Spaima acestora a sporit și mai mult, când în sfârșit între Daci se ivi un bărbat mare, un rege înțelept cu numele Burebista, care după multă străduință a izbutit în cele din urmă să vadă toate semințiile Dacilor unite sub sceptrul său. Acum atâtea puteri de luptă, răsirate mai înainte în toate părțile, își îndreaptă împreună atacul și se pornește o vreme de cuceriri întinse. Țara, pe care o stăpâneau ei, își lărgeste din ce în ce mai mult hotarele, prin vitejia brațelor și prin tăria puterilor unite. Regele Burebista a trăit și cărmuit cam cu vre-o 50—60 de ani înainte de nașterea mântuitorului Christos. Sub stăpânirea lui regatul Dacilor s'a ridicat la o putere și întindere foarte mare, având granițe: la răsărit Nistru, la apus Tisa, iar la miazăzi începuse a trece până dincolo de Dunăre.

Dar e bine a ști, cum și pe ce cale a putut acest Burebista să aducă la ascultare pe poporul cel îndârjit și ne-

Regele Burebista.

supus al Dacilor. Iată cum : știind el, că poporul e aplicat a da multă ascultare sfaturilor preoțești, a luat lângă sine pe un preot cu numele *Deceneu*,

care aveà puterea farmecelor, și umblase prin țări depărtate, pe unde a învățat unele semne, prin cari, ziceà el, că e în stare să cunoască voia lui Dumnezeu. Și pe acest Deceneu luându-l lângă sine ca ajutor în cârmuire, l-a pus să predice fără preget poporului și să îndemne pe totii, prin puterea de vrajă a cuvântului său, la o vieață cumpătată și trează.

Astfel a început Deceneu a propovădui evangelia vitejiei și a cumpătării. Și lucrul aproape de mirare, a izbutit să-i facă pe Daci a înțelege rostul înalt al cuvintelor sale de îndreptare atât de mult, încât întreg poporul a fost în stare să se desbare de scăderea, care se înrădăcinase adânc în deprinderile tuturoră, anume de patima beției, pe care Dacii o moșteniră dela strămoșii lor. Un scriitor de pe acele vremuri ne istorisește, că Deceneu pentru a-i abate pe Daci dela această patimă i-a îndemnat să stârpească viile și ei l-au ascultat. Infrângerea acestei pa-

timi a fost de mare folos pentru Daci, căci le a abătut gândul dela petrecerile împreunate cu beutură bețivă și a sădit în sufletul lor și mai mult setea de vitejie și dorul războaielor glorioase. Acum năvălirea Dacilor asupra popoarelor din jur deveniau din zi în zi tot mai înfricoșate; Burebista cu vre-o 100,000 ostași ai săi a băgat în groază toate neamurile sarmatice și Roxolanii din răsărit și seminția germană a Bastarnilor, cari locuiau spre miazănoapte, și de multeori iarna, când Dunărea era înghețată lunecând repede pe gheața Dunării, trecea și în ținuturile dela miazăzi purtând pe de-arândul cu izbândă iatazanul cel aprig.

Dunărea ajunsese în vremea aceea tocmai granița din răsărit a puterniciei, a uriașei împărății romane. Dincolo de Dunăre erau așezate de-alungul tot popoare supuse Romanilor, și cari dela o vreme, firește, ne mai putând suferi în tăcere năvălirile Dacilor, înaintau jalbă la Romani și rugare, să le vină

într'aiutor, să nu le mai lase în prada Dacilor, cari din an în an le cerce-tează cu dușmănie prefăcând locurile și așezările lor în deșerturi. Romanii vedeau și ei, cum poporul Dacilor de-vine tot mai puternic și mai îndrăzneț și presimțiau, că în curând îi va ame-nința o mare primejdie din partea lor. De aceea au trimis de cu vreme co-mandanți și oștiri în partea locului, dar aceștia n'au cutezat să treacă în nordul Dunării, fiindcă nu cunoșteau țara Dacilor, nici felul lor de luptă și se temeau de pădurile întunecoase, prin cari se ascundeau, ca în niște cetățui întărite, cetele iuți ale Dacilor, spul-berând pe oricine le cădeà în mână. De aceea și Romanii erau foarte neli-niștiți și tot mereu se întrebau unii pe alții cu adevărată groază: „Oare ce se mai aude din partea Dacilor? Ce vești mai vin de pe acolo?”

Tocmai pe vremea lui Burebista avură și Romanii norocul unui mare general iscusit în meșteșugul răsboa-

ielor, care în Galia (Franța de azi) a supus o mulțime de seminții barbare, făcându-le să asculte porunca ro-

Iuliu Cesar.

mană. Acesta a fost *Iuliu Cesar*, unul dintre cei mai mari eroi ai lumii vechi și care n'a fost numai general, ci și poet și scriitor și om foarte învățat. El a făcut călindarul numit iulian (după numele Iuliu). După acest călindar sunt rânduite sărbătorile noastre românești și până în ziua de azi. Acesta prin vitejia și iscusința

sa ar fi putut desigur să înfrângă puterea năvalnică a Dacilor neastâmpărați. Și aveà chiar de gând s'o facă. Dar i s'a

ciontat prin omor firul zilelor, înainte de a-și fi putut duce la îndeplinire planul său. Căci mulți dintre Romani văzând, că puterea acestui Iuliu Cesar crește din zi în zi, se temeau că el o să devină odată primejdios pentru libertatea celorlalți cetățeni, pe cari îi va înjugă la carul puterii și stăpânirii sale volnice. De aceea într'o adunare obștească și-au încruntat pumnalele în sângele lui și l-au dat gata, în a 15-a zi din luna lui Martie, cu 44 de ani înainte de venirea Mântuitorului pe pământ. Apoi Romanii se sfășiară ei între ei câtăva vreme în războaiele ce le-au purtat omorătorii lui Cesar, cari se numiau apărătorii libertății, cu cei ce doriau ca împărăția romană să fie cârmuită întreagă de un singur om, de un împărat cu putere mare, cum s'a și întâmplat ceva mai târziu.

Învrăjbirile aceste din lăuntru nu le-au mai dat răgaz a se gândi și la înfrângerea Dacilor sau cel puțin la micșorarea poștei lor de răsfățare în

răsboaie și cuceriri. Așa imperiul dac, sub cârma regelui Burebista, se făcea tot mai puternic și sporià într'una în mărime și tărie. Dar aceasta nu ținù mult. Căci, cu adevărat, nu e suiș fără coboriș. Și năravul din fire n'are lecuire. Dacii n'au fost niciodată obișnuiți a trăi multă vreme în unire și pace unii cu alții. Căci nu le plăcea traiul frățesc liniștit, ci lunecau mai bucuroși spre vrajbă, sbuciumări și sfârticări. Acestor patimi aveà să cadă jertfă și Burebista. Se iscară din nou certe: poporul se răsculă împotriva lui și astfel puternicul rege căzù pierzându-și coroana și vieța într'o asemenea revoltă a neastâmpăraților săi supuși. Acum Dacii se desbînară iarăș în 4—5 seminții, având fiecare un rege deosebit. Întâmplarea aceasta nu puteà să aducă decât slăbirea puterii lor pe care o istoviau rău necurmatele răsculări și învrăjbiri din lăuntru pe de o parte, iar pe de alta o ciopârtiau neîncetat atacurile, din ce în ce mai dese,

ale oștirilor romane. Acestea, când plecau la luptă, erau împărțite în cete, cărora li se zicea *legiuni*. Tot câte 5—6000 de ostași erau la un loc, formând o astfel de legiune. În fruntea legiunilor mergeau stegarii, cari nu purtau, ca ai Dacilor, steaguri în formă de bălaur sburător, cu cap de lup, ci aveau drept semne sau flamure ostășești falnice chipturi de vultur. În mai multe rânduri se ciocniră vulturii romani cu bălaurii Dacilor, fără să se fi putut *dovedi* pe deplin, Romanii pe Daci ori Dacii pe Romani. Dar se simțea, că mai curând ori mai târziu lucrul va ajunge la o încăierare, care va trebui să hotărească într'un fel.

VI.

Regele Decebal și împăratul Domițian.

Câtăva vreme se părea, că Dacilor le cam apune norocul răsboaielor. Ne mai având conducători dibaci, ci tot numai regi mai de rând, pajurile ro-

mane înaintează biruitoare către Dunăre, alungându-i pe Daci spre miez-noapte și punând la Dunăre graniță strașnică, prin așezarea multor trupe de apărare dealungul tărmlui din dreapta Dunării. Deci Dacilor începuse să le cam asfințească steaua norocului. Romanii avură atunci prilej de bucurie. Numai cât nu eră o bucurie care să dăinuiască mult, căci după cum zice cu multă dreptate, înțeleptul cronicar, Miron Costin :

„Dumnezeu vrăstează toate cu sorocul,
Și-a poruncit la un loc să nu stea norocul“.

Deci n'a stat mult pe partea Romanilor norocul, ci s'a întors în curând iarăș pe partea Dacilor, trimițându-le lor un Craiu viteaz, cum puținii s'au pomenit. Acesta a fost *Decebal*, *leul munților*, despre care toți scriitorii acelor vremuri spun într'un glas, că în lucrurile de oaste eră foarte priceput, isteț la minte și fără preget la bătaie. Prin curajul său fără margini știà să înflăcăreze la luptă oștirea întrecă și

eră învățat foarte a năvăli sau a se trage îndărăpt, totdeauna la timp po-

Regele Decebal.

trivit. Eră om de statură mijlocie dar
chipeș la făptură, sdravăn, crunt și

vârtos ca stâncile munților, peste cari orânduirea dumnezeiască l-a pus să-și poarte coroana de rege. Și fiindcă nu erà om, care să umble după podoabe deșerte, de aceea nici nu purtà coroană de aur, cum erà obiceiul altor regi, mai săraci poate decât dânsul. El ar fi avut aur destul să-și facă o coroană, căci țara lui, Ardealul nostru de astăzi, totdeauna a avut multă bogăție de aur. Erau adevărate și atunci cuvintele din cântarea de mai târziu a Moților năcăjiți: „Munții noștri aur poartă“....

Cu toate acestea lui Decebal îi plăcea să poarte numai o coroană făcută din frunză de stejar, căci aceasta, zicea el, că este cununa adevărată a vitejei. Avea un buzdugan din corn de cerb și totuș greu ca fierul. Se spune că de buzduganul acesta nime nu avea drept să se atingă, numai regele Daciei și că el ar fi rămas moștenire din neam în neam tocmai dela Burebista, căruia i l-a fost adus ca dar un pustnic dintr'o peșteră. Și câte capete de dușman n'o

mai fi sfărmat acest buzdugan, mai strașnic ca înfricoșatele buzdugane ale smeilor din poveste!

Decebal însă nu erà din neam de rege. Pe vremea când s'a ivit el între Daci, punându-i pe toți în uimire prin vitejia sa, rege al Dacilor erà unul cu numele *Duras*, care trebuie să fi fost om mai blăjin din fire și cu sufletul nechinuit de pofta măririi, căci văzând destoinicia lui Decebal și firea lui cea bărbată, el s'a tras de bună voie la o parte, și a pus coroana de rege pe capul lui Decebal, crezând, că acesta este cu mult mai vrednic, decât el, să fie rege. Poporul Dacilor luă iarăș un avânt rășboinic și fiindcă Decebal unise din nou toate semințiile la un loc, împreunând puterea poporului întreg în mâna sa tare, li se deschideà acum calea de înălțare spre culmile unor biruințe, cari aveau să le întreacă pe toate cele de până aci.

Spre nenorocul și rușinea Romanilor, tocmai pe vremea aceea ajunsese

împărat unul dintre cei mai slabi și mai fricoși, din câți au purtat vr'odată frânele împărăției în cetatea de pe țărmul stâng al râului Tibru. Acesta

Împăratul Domițian.

se numià *Domitian* și el, înainte de a ajunge împărat, nu avuse parte de o bună creștere vitejască, ci trăise o viață destrăbălată, prin palate, în apropierea femeilor. De aceea erà nu numai „nesuferitor de osteneți, ci și fricos, slab la fire și dat spre sburdări

trupești, nu numai cu muieri, ci și cu prunci“... Dar adeseori se întâmplă de se întâlnesc în firea unui om însușirile cele mai fără potriveală întreolaltă. Așa

eră și cu Domițian.*) Deși atât de molatec și stăpânit mai mult de artaguri muieresti, decât de îndrăsneală bărbătească, totuș sufletul lui eră însetat foarte după glorie ostășească, după biruințe, cari să-i încunune numele și să-l facă cinstit înaintea supușilor săi și întru pomenirea celor următori.

Prilej de biruință, nu-i vorbă, ar fi avut berechet tocmai acum, când viteazul popor al Dacilor, în frunte cu regele său aprig Decebal, se ridică tot mai mult ca o primejdie amenințătoare asupra împărăției romane. Decebal porni ca un vifor peste Dunăre, pustii ținuturi întregi, nimicî trupele romane așezate pe lângă Dunăre și ucise pe comandantul lor, pe la anul Domnului 86.

*) Pe cât eră de fricos, pe atât eră și de crud cu toți cei din jurul său. Și se făcea multe nebunii. Așa d. p. odată a chemat senatul, să hotărască cu ce sos trebuie pregătit un pește pe care îl primise în dar!! Gândul lui nu se prea frământă cu treburi grele și cam perdeă vremea în trândăvie. de aceea a fost poreclit în batjocură: „*Domițian prinde muște*”.

Domițian însă nu cutezà să pornească împotriva lui, ci deocamdată ameția numai poporul cu făgăduieli, că va adunà o armată mare și va plecà el însuși împotriva lui Decebal. Ca să amăgească poporul, a și plecat mai târziu din Roma el însuși în fruntea oștirii, dar când erà să s'apropie de Dunăre, îi pieri curajul și îl apucase frica. A lăsat deci conducerea oștirii în grija generalului său Cornelius Fuscus, iar el se sălășlui într'o cetate din apropiere, așteptând acolo stârșitul luptei. Fuscus trecu Dunărea și înaintă, cam fără chibzuire și fără pricepere, cu armata lui pe pământul Dacilor, cari năvălind asupra lui, la un loc potrivit s'au înhățat la o luptă, în care Fuscus își pierdù vieața, iar armata romană suferi înfrângere. Mulți dintre Romani au ajuns în prinsoarea Dacilor, cari au izbutit să pună mâna și pe niște vulturi romani. Atunci Domițian speriat, împuternicì pe alt general al său, pe *Iulian*, să poarte mai departe răs-

boiul cu Dacii. Acesta, fiind om mai priceput și foarte hotărît în gândul și fapta sa, dădù poruncă, să-și scrie fiecare soldat numele pe scut, voind să-i împedece prin aceasta de a se retrage ori de a fugi din luptă. Căci cine voià să fugă, trebuià să arunce scutul, deoarece erà prea greu. Așà apoi, fiind scris pe fiecare scut numele soldatului, ce l-a purtat, cu ușurință puteà aflà pe fugari, ca să-i pedepsească. Și porunca aceasta ciudată avù urmări bune.

Oștirile romane începură acum să lupte cu mai multă hotărîre. Astfel izbuti Iulian să înfrângă în câteva rânduri puterea Dacilor, iar într'o luptă, lângă *Tape*, în Banat, pe lângă Caransebeș, se făcù o bătăie sângeroasă, din care Romanii au ieșit învingători, iar Dacii fură parte zdrobiți, parte alungați. Decebal a lipsit din lupta aceasta, în locul lui comanda o avuse *Vezinas*, care văzând primejdia, ca să-și poată mântui viața, s'a pitulat și el printre cadavrele celor căzuți în luptă, rămânând așà întins

pe pământ până cătră seară, când putù apoi să scape, nevăzut de nimenea, prin întunerecul nopții. Iulian pornì acum cu legiunile sale, ca să străbată prin munți cătră inima Daciei, spre capitala ei, care erà așezată pe lângă râul Streiului și se chiemă *Sarmisegetusa* (nume, care ar fi însemnând în limba cea mai veche : *palat strălucitor!*) Acum Decebal văzând, că se apropie armata romană cu gândul potrivnic să împresoare cetatea, și neavând el timp a se pregăti îndeajuns, ca să poată întimpinà orice atac, se zice că s'ar fi folosit de următorul șiretlic : a dat poruncă să se taie toți arborii din codru, ce erà așezat pe o coastă în calea vrăjmașului, până la înălțimea de om și pe aceste trunchiuri să se așeze haine și arme ca ale soldaților Daci. Astfel, când se iviră Romanii în zare, această pădure trunchiată și îmbrăcată cătănește, li se înfățișà din depărtare ca o armată mare înfricoșată, ce îi așteptà gata de luptă. Spăimântându-se de această vedenie,

fiind pe de altă parte și obosiți de drum și dijmuiți de luptele de mai 'nainte, Romanii au hotărât să se retragă. Și s'au retras.

Tocmai atunci împăratul Domițian mai erà strâmtorat rău și din partea unor seminiții germane. De aceea se grăbi să încheie pace cu Decebal. Pacea aceasta pentru Romani a fost o rușine și o pată grea, dar pentru Daci ea aduse mari foloase, căci prin învoiala încheiată între Domițian și Decebal li s'au dat ingineri și tot felul de meșteri romani, dela cari au învățat mai târziu a-și zidi cetăți ca ale Romanilor, a se lupta cu arme romane și a-și face toate întocmirile, dupăcum le aveau Romanii. Pe lângă aceste foloase neajutoratul Domițian mai făgăduise lui Decebal, că-i va trimite în fiecare an, sub numele de dar sau prezent, o sumă însemnată de bani, numai să fie pe pace și să nu mai neliniștească împărăția romană, ci să fie prietin și, drept garanță pentru ținerea acestei păci, să-i

dee câțiva Daci de ai săi ca zălog. Apoi lăcomind după glorie nemeritată, s'a grăbit împăratul Domițian, să trimită la Roma știrea — mincinoasă firește, — că el a învins pe Decebal în luptă și l-a supus și avu nerușinata îndrăsneală, să între în Roma într'un triumf strălucit, cum nu erà obiceiul să se face decât adevăraților învingători. Mai târziu, însă, văzând Romanii, că acel dar, ce se obligase slăbănogul împărat a-l plăti lui Decebal, nu erà un dar de bună voie, ci un tribut anual, pe care ei erau siliți să-l răspundă totdeauna fără zăbavă, au înțeles umilința cea grea și rușinea cea mare, ce i-a ajuns. Ei, poporul-împărat, înaintea căruia se înclinau toate neamurile și toate limbile lumii, se vedeau nevoiți acum să plătească tribut unui popor mic, pe care ei îl desprețuiră până acum și nu-l socotiră întru nimica mai bun decât celelalte neamuri barbare. Aceasta erà pentru dânșii o rușine ne mai pomenită, pe care, însă, a trebuit

să o poarte vre-o 10—12 ani, până când le-a dat Dumnezeu un împărat mare și puternic, care prin înțelepciunea și vitejia sa a știut să șteargă curând pata de rușine, ce apăsă cinstea și măreția poporului roman. Acesta a fost: *Traian*.

VII.

Impăratul Traian.

Traian nu-și trăgia obârșia din vreun neam mare de împărat, ca Domițian de pildă, ci a ajuns la această cea mai înaltă treaptă lumească, numai prin vrednicia sa și prin încrederea cea mare a poporului, care îl iubiă și îl cinstea foarte mult. El s'a născut dintr'o familie veche, în orașul Italica, în țara Spaniei, cu vreo 53—54 de ani după Nașterea Mântuitorului. Anii tinerețelor i-a petrecut, nu prin palate de marmoră strălucitoare ale Romei, unde pe cei tineri îi așteptau cu gurile căscate ispitele destrăbălării, ci pe la hotarele împărăției, totdeauna având în fața sa

dușmani de multe soiuri, oțalindu-se de tânăr pentru toate greutatele vieții din tabără și pregătindu-se în chipul

Impăratul Traian.

cel mai nimerit pentru chemarea înaltă ce avea de îndeplinit în viață. Ostașii îl iubeau foarte mult, fiindcă ținea cu

ei și la bine și la rău; erà totdeauna printre ei, îmbărbătându-i cu cuvântul și îndemnându-i la curaj prin chiar faptele sale. În firea lui nu erà ghimpele trufiei față de cei mai mici, nici al pismeii față de cei mai mari și mai vrednici, cum erà de pildă în inima lui Domițian, care nu puteà suferi nicidecum vrednicia altora. Traian se purtă frățeste cu toți; tocmai de aceea îl iubeau mult ostașii săi, și se bucurau feciorii de rând, când vedeau că pe toți îi știe strigă pe nume. Aveà, dupăcum se vede, bună ținere de minte. Luptând totdeauna cu izbândă împotriva celor mai neastâmpărate seminții germane și lărgind hotarele împărăției la miazănoapte, Traian și-a câștigat renume mare, precum și iubirea poporului roman întreg, care se minună mult atât de înfațșarea bărbătească, puternică și măreață, cât și de bunătatea inimii lui.

Pe scaunul împărătesc urmase, dupăce Domițian a fost omorât, un om bun, dar bătrân: *Nerva*, care n'a dom-

nit decât doi ani. Acesta s'a îngrijit să-și lase un următor vrednic, care să fie în stare a ridica la cea mai înaltă treaptă cinstea scăzută a poporului roman și să poată izbândi cu sulitele sale dorul de răsbunare împotriva Dacilor. De aceea s'a pus acest bătrân cuminte și l-a adoptat, adecă l-a luat ca copil de suflet, cum se mai zice, pe Traian cel vestit pentru iscusința sa în meșteșugul războaielor.

Nerva și-a închis ochii, oboșiți de adâncile bătrânețe cinstitute, la începutul anului 98. Acum Traian fiind chemat la tronul împărătesc, și-a luat rămas bun dela tovarășii săi din lagăr, și a plecat spre Roma. Bucuria poporului roman a fost nespus de mare, când l-a văzut, cum intră de fără mândrie în cetate, căci el n'a voit să intre cu triumf ca alții, deși ar fi fost în drept, fiindcă a biruit în destule războaie. Ci Traian a intrat în Roma, mergând pe jos, ca oricare alt om de omenie. Apoi, când a dat comandantului celui mai mare al

oștilor, sabia, adecă semnul puterii, i-a zis frumoasele cuvinte: „Îți dau această sabie, să o folosești pentru mine, dacă voi fi *vrednic*, iar dacă nu, să o întorci împotriva mea“! Lucrul cel dintâi, pe care l-a săvârșit Traian îndată după ajungerea sa în Roma, a fost, că a ridicat o biserică în amintirea lui Nerva, ca să-și arete și în chipul acesta recunoștința cătră marele său binefăcător. Apoi și-a început cărmuirea, pe care știà să o poarte cu blândețe, fără a asupra și a robi pe cetățenii Romei. Mai mult decât oricare altul a izbutit Traian în decursul domniei sale să-și întemeieze o faimă bună și mărire adevărată! Împărăția romană tocmai prin vitejia lui Traian ajunsese la cea mai mare întindere: 44 de țări sau provincii se închinau puterii romane, care în timpul acesta părea cu adevărat rânduiea a merge tot din izbândă în izbândă. Dorul de cuceriri al lui Traian se aseamănă cu acela al lui Alexandru Machidon. Nu s'a putut hodini nici la

bătrânețe, după nenumărate biruințe, ci mereu se gândeà la altele nouă, așa că moartea l-a ajuns pe câmpul de luptă, în răsăritul depărtat. Și se povestește, că în acest din urmă răsboiu al său, ar fi zis: „Dacă aș fi mai tânăr, nu m'aș hodini până n'aș ajunge la marginile cuceririi lui Alexandru Machidon“.

VIII.

Cel dintâi răsboiu al lui Traian cu Decebal.

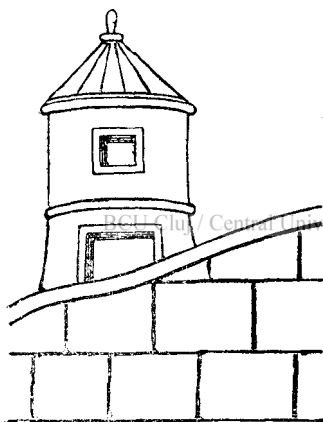
BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dintre toate biruințele lui Traian însă ca cea mai mare și mai însemnată se socotește zdrobirea cu desăvârșire a puterii Dacilor și cucerirea țării lor. Și aceasta cu drept cuvânt. Intâi, pentru că Dacii nu erau un popor de rând, ca celelalte seminții barbare, asupra cărora Romanii puteau stăpâni cu ușurință, ci erau un neam de oameni fieroși, nesupuși și îndărătnici, și pe lângă aceasta ei înșiși foarte dăritori de înaintare în cultură. Iși dă-

deau toată silința, ca să-și însușască dela meșterii romani, ce au sosit în mijlocul lor în urma învoelii lui Decebal cu Domițian, toate deprinderile vieții luminate și toate cele trebuitoare ca să poată fi și ei cândva întru toate deopotrivă cu Romanii și să poată da oricând piept cu ei. Și al doilea, fiindcă țara Dacilor erà foarte bogată; în măruntaiiele munților și în năsipul râurilor ei erau ascunse adevărate comori, izvoare nescacate de bogătie, cum sunt și astăzi. De când ajunse Decebal rege, Dacia înaintase foarte mult, nu se mai înfățișà ca țara unui popor barbar, ci ca una care erà pornită spre înaintare, având cetăți și întărituri ca și ale Romanilor și un popor, care nu se mai îndeletnicia acum numai cu plugăritul și cu păstoritul, ci și cu alte deprinderi mai înalte și se pricepeà chiar mai bine decât alte popoare de mai târziu, la cultivarea băilor de aur, știind să scoată din sânul pământului cu mult

meșteșug comorile, cu cari firea împodobise țara aceasta binecuvântată.

Așadară Traian, pe lângă dorul de a spăla pata de rușine și de a răsbună mândria poporului roman, mai aveà și alte cuvinte și destule îndemnuri, ca

Turnul unei fortărețe dace.

să pornească împotriva Dacilor cu rășboiu crâncen, pentru care n'a încetat a se pregăti din cele din-tâi clipe ale stăpânirii sale.

*

Aprigul Decebal, după pacea dela 89, se întărise repede în ce-

tățuia sa de munți, lângă pasurile dela Poarta-de-fier și dela Turnu-roșu, ridicase întărituri, cari să poată împedecă trecerea dușmanului. Cu armele sale biruitoare cutreeră fără astâmpăr prin provinciile romane, ducând pretutindenea peire și

groază. Puterea și sumeția Dacilor creștea din zi în zi. Și se zice că Decebal ar fi avut de gând, să unească toate ținuturile învecinate cu munții Daciei sale, până la Dunăre și până la Marea Neagră într'o mare împărăție dacică. Dacă ar fi avut răgaz să facă acest lucru, împărăția romană ar fi ajuns în mare primejdie. Această primejdie, însă, aveà să o înlătore Traian de cu bună vreme. Dupăce se pregătise îndeajuns, adunând în jurul său legiunile cele mai încercate în răsboaie și poruncind cu un an înainte să se taie un drum dealungul Dunării, Traian porni din Roma cu oastea sa de 60,000 de soldați în primăvara anului 101, împotriva Dacilor. Deocamdată lui nu putea să-i stea gândul la o sdrobire cu desăvârșire a Dacilor, ci voià numai să le mai înfrângă trufia și curajul, căci „Dacii dedulcindu-se cu darurile, ce li se da dela Romani, din zi în zi tot mai multe poșteau“.

În fruntea oștirilor mergea însuș Traian, cu înfățișarea sa maiestoasă, împărătească. Pretutindeni pe unde trecea el, dușmanii Romei se ascundeau de groază ori trimeteau înaintea lui solie de pace, ca să ducă semne de închinare și supunere în numele tuturor. Greutățile drumului erau nenumărate, dar împăratul însuș, dându-se chinului și năcazurilor, și nevrând să știe ce-i hodina, îmbărbătă prin fapta sa oștirea întreagă. Ajungând la Dunăre, puse de se făcură aci două poduri pe luntri, ca să poată trece cu soldații săi.

Decebal simțea acum, că se apropie ceasul de grea încercare. Cu toate acestea nu-și perdeă curajul. Înainte de toate cercă să câștige pe partea sa și popoarele învecinate; de aceea nu putu alerga îndată cu oastea sa la Dunăre, ca să împedecă trecerea lui Traian, ci a zăbovit câtva timp trimițând solii la semințiile din jur, cărora le spuneă să alerge sub steagurile lui, căci dacă

vor cădeà Dacii în această luptă nici ele nu vor puteà scăpà de jugul roman. Dar soliile lui Decebal nu aflară pretutindenii ascultare, căci Traian trimise de mai nainte solii săi la toate acele popoare, îndemnându-le, să stea pe pace, că lor nu le va face nici un rău.

Văzând aceasta Decebal, ca să-și mai câștige timp pentru pregătire, trimise o solie de pace la Traian, cerând acestuia o întâlnire. Însă chiar și prin solia aceasta Decebal își arată trufia sa, căci n'a trimis oameni de frunte, Daci cu căciuli, cum s'ar fi convenit să trimită înaintea unui împărat puternic ca Traian, ci numai niște oameni de rând au dus solia. De aceea Traian n'a voit să se întâlnească cu Decebal, să stea de vorbă. Atunci Decebal a poruncit să meargă la Traian altă solie, de astădată alcătuită din Daci cu căciuli, crezând, că în chipul acesta, schimbând mereu la solii, se mai amână lupta hotărâtoare.

Într'aceea sunetele buciurilor, cari chemau la arme, umplură munții și văile Daciei de înfiorarea războiului. Toți Dacii alergară într'un suflet să lupte și să moară vitejește sub comanda năpraznicului lor rege. Așa Decebal putu să adune în grabă o oaste destul de însemnată, cu care, dupăce văzù, că nu mai poate fi nădejde de vre-o amânare, porni asupra Romanilor. Se povestește, că unii ar mai fi făcut o încercare, să-l abată pe Traian dela hotărîrea sa nestrămutată. Anume i-au trimis în ascuns un burete, pe care erau crestate niște slove cu amenințarea, că dacă nu se va întoarce înapoi de bună voie își va afla de sigur peirea în pământul Daciei.

Dar Traian nu erà omul, pe care să-l fi putut înspăimânta o asemenea amenințare. Ci oastea romană înaintă fără zăbavă cătră inima Daciei, cătră Sarmizegetusa. Decebal îi eși în sfârșit, cu Dacii săi neînfricați, întru întimpinare și tocmai lângă *Tape*, pe aceeaș

Lupta Romanilor cu Dacii lângă Tape.

câmpie fără noroc pentru Daci, unde oastea lor și înainte cu 12 ani a fost înfrântă, se dădu o luptă dintre cele mai sângeroase. S'au luptat aci Dacii, ca niște lei întăritați, cu toată înverșunarea rășboiniciei lor sălbatice, aruncându-se orbește asupra dușmanului. Și s'au luptat Romanii din rășputeri, punând la grozavă încercare întreaga putere și iscusință a armelor cari biruiseră lumea.

După o luptă foarte înțeșită steaua norocului răsări zâmbitoare pentru vulturii romani, iar Decebal adunându-și frânturile și rămășițele oștirii sale strivite, se retrase cu ciuste, părăsind câmpul de luptă vitează, unde își aflară mormântul, înecați în valuri de sânge, cei mai mulți și cei mai buni voinici ai săi.

Romanii au câștigat, ce e drept, lupta, dar numai cu cea mai mare încordare și cu pierderi, cari n'au fost mai mici decât ale Dacilor. Au căzut și legionari romani în număr îngrozitor și mulțimea celor răniți a fost din seamă

afară de mare. Văzând Traian aceasta, îl cuprinse mila și voind să le vie într'ajutor, a dat chiar haine de-ale sale pentru legături, cu cari să se învâlească ranele celor străpunși de săgețile Dacilor. Iar întru pomenirea celor căzuți în luptă înălță un altar de închinare, poruncind să se aducă acî în fiecare an jertfă pentru odihna acelor suflete de eroi. Își adună apoi și el rămășițele legiunilor sale și, fiindcă se apropiă iarna, se retrase peste Dunăre, de unde în primăvara anului următor (102) porni iară spre Sarmizegetusa, pustiind în drumul său orașele și satele, pe cari le găsiă în mare parte deșerte. Căci cei mai mulți din locuitorii lor, mânați de groaza războiului, și-au părăsit vetrele ascunzându-se prin codri, cu femei, copii, vite și cu tot avutul lor.

Decebal trimite acum o nouă solie de pace la Traian, dar acesta o respinse și porni înainte. Însă numai greu de tot puteă să străbată prin strâmtoarele muntoase, cari duceau spre inima Daciei,

căci în multe locuri la strâmtorile cele mai primejdioase, codri păreau că învie, luptătorii Daci se furișau prin desișuri ori se iviau pe culmile trecătorilor prăpăstioase și sloboziau fără încetare ploaie de săgeți asupra Romanilor, oboșiți de greul luptelor și de greul drumurilor neumblate.

Cu toate acestea Traian izbuti să străbată până în valea Streiului. Sarmizegetusa se află acum în mare primejdie. Dacii se întărită de nou la luptă, erau hotărâți să stropească cu sângele lor și stâncile dealurilor, dupăcum adăpară câmpul deschis de lângă Tape. S'a dat și acî în fața zidurilor cetății o strașnică luptă. Dacii din nou biruiți se văd siliți a se adăposti prin codri. Decebal ajunge într'o stare de cumplită desnădăjduire.

El, care băgase de atâteaori în groază popoarele învecinate, care înfruntase în multe rânduri și înfrânse vitejia vulturilor romani, punând chiar la grea cumpănă întreagă

puterea împărăției romane, el, al cărui braț păruse odinioară făcut numai spre biruințe — să-și vadă acum viteaza sa oaste de șoimani de munte zdrobită, fulgerată și țara sa mândră sfâșiată, așternută aproape la picioarele dușmanului biruitor!... Asta nu putea fi lucru puțin pentru sufletul înviforat al lui Decebal. La toate aceste se mai adăugă o altă durere poate și mai mare, aceea de a ști pe sora sa în prisoarea unui comandant roman (Maxim Norbanus), care reușise a pune mâna pe una dintre cetățile cele mai însemnate ale Daciei, unde a prins pe sora lui Decebal și a găsit semnele militare luate de Daci în lupta cu Fuscus.

Toate aceste mari nenorociri, grămadite repede una peste alta, sdruncinară în cele din urmă pe Decebal într'atâta, încât văzând că pentru neamul său nu se mai poate altă scăpare, încheie cu Romanii o *pace*, așa dupăcum i-o dictase biruitorul Traian. Și acesta nu ceru puțin: Decebal trebuì să-și

dărîme cetățile și întăriturile, să predea toate armele și mașinile de războiu, pe toți inginerii și măiestri romani, cu ajutorul cărora își ridicase armata la înălțimea celei romane, pe toți fugarii și prinșii romani; apoi se legătu, că va fi totdeauna prietin prietinelor și dușman dușmanilor împărăției romane, că nu va mai primî la curtea sa fugari romani și va fi întru toate ascultător poruncii romane. Pe lângă aceste toate, și pămîntul țării i-a fost ciungărit: partea dintre munți și Dunăre trecu în stăpînirea Romanilor. Umilînța, de care nu prea pot scăpă cei biruiți, a trebuit să fie de astădată soarta acestui viteaz între viteji, care se văzù nevoit a îngenunchià înaintea biruitorului său, în semn de supunere și închinare deplină. Dar Traian puse în această clipă vrășmășia la oparte și se îngrijî, ca cel puțin prin purtarea sa prietenoasă să ușureze încâtva povara acestui suflet adânc rănit.

Așadară Dacia, voinicii căreia de 200 de ani nu încetară a neliniști pe Romani, își întinse acum și ea grumazul sub jugul roman. Traian puse prin cetățile Dacilor trupe de-ale sale și porni apoi spre Roma. Vestea strălucitelor sale biruințe îl întrecuse, umplând toată suflarea de o bucurie sgomotoasă. Când intră, în toamna anului 102, slăvitul Traian în vecinica cetate, când se văzură prinșii Daci cu înfățișările lor fioroase, poporul roman se simți ca ușurat de o grijă mare și de o grea primejdie. Și se începură atunci jocurile și petrecerile, cari nu voiau să mai înceteze, căci nime nu credeà atunci, că Dacii vor mai cutezà vre-odată a-și încordà brațul la luptă contra Romei.

Și toți cei ce credeau astfel, s'au înșelat amar. Căci în firea poporului dac erà atâta îndărătnicie, încât nu se puteà obicinui cu una cu două la traiul subjugat.*) De altă parte în pieptul regelui Decebal a tresărit din nou, cu

*) Subjugat = supus, umilit.

toată furia, puterea leului încătușat, dar încă neistovit, căci sufletul lui deși umilit și strivit odată, a rămas totuș plin de-o tărie neînfrântă, zguduitoare; și îl sfredeliă amar acum dorul cumplit al răsbunării.

În Roma nu se vor fi încheiat încă bine zilele scăldate în bucuria biruinții, închinată biruitorului Traian, când Decebal cel învins a și început să-și pună în lucrare planurile sale, pregătindu-se în ascuns pentru răsbunare. S-a apucat să-și întregească și întărească din nou armata, începù a primi în slujba sa iarăș fugari romani și meșteri mari zidari, cu ajutorul cărora fortărețele*) dărâmate le ridică în curând și nu contenì să ațâțe mereu împotriva Romei pe toate popoarele învecinate.

Traian prinse îndată de veste despre toate uneltirile lui Decebal și, fiindcă aceste se împotriveau cu legământul încheiat prin pacea dela anul 102, trimise vorbă lui Decebal, să nu cuteze

*) Fortărețele = cetățile întărite, întăriturile.

a călcă pacea, că va fi rău de el și de țara lui. Atunci Decebal s'a înfurnicat tot de mânie și a alungat trupele romane, lăsate de Traian în Dacia, ca să supravegheze.

Pricina pentru un războiu nou eră acum iarăș gata. Senatul*) roman declară pe Decebal de dușman. Și Traian, aprins de înverșunare împotriva celui ce și-a călcat cuvântul și a rupt pacea, jură că nu se va hodini, până nu va cuceri de tot Dacia, s'o vadă așternută la picioarele sale și adusă în rând cu toate celelalte țări supuse stăpânirii romane.

IX.

Al doilea războiu al lui Traian cu Decebal.

La anul 104 se puse Traian din nou în fruntea oștirilor sale, cari de astădată erau cu mult mai număroase, decât în războiul cel dintâi. Și pregătirile, ce s'au făcut acum, au fost mai mari și mai îndelungate decât cele din

*) Senatul = sfatul împărăției.

rândul trecut. Din pățania trecutului învățase Traian, că Dacia nu o va putea stăpâni în chip statornic, până nu se va face o legătură trainică între părțile dela miazăzi și cele dela miază-noapte ale Dunării, căci acest râu mare putea sluji oricând ca o graniță de apărare pentru Dacia porniți vecinic spre răsvrătire. De aceea, înainte de a porni din Roma, încredință vestitului inginer*) Apolodor din Damasc zidirea unui mare pod stătător peste Dunăre. Și se apucă acest Apolodor și, punând în lucrare tot meșteșugul său, zidi în dreptul Turnului-Severin de azi, în timp de un an și jumătate un pod cum nu s'a mai văzut până atunci, încât a pus lumea în uimire. Cei vechi laudau pe Traian, că a izbutit să strâmtorească în jugul puterii sale până și valurile neodihnite ale Dunării bătrâne, iar toate rândurile de oameni, câte s'au strecurat mai târziu pe amândouă malurile râului, au îm-

*) Inginer = meșter mare de a face poduri, întărituri ș. a.

podobit cu florile închipuirii lor această măiastră lucrare, acest pod uriaș, care erà așezat pe stâlpi lucrați tot din piatră cioplită și aveà o lungime de vr'o 3500 de urme (sau peste 1100 metri.*) Câte vifore ale vremii s'au năpustit peste el, n'au putut face să i se șteargă urmele cu totul, și până și astăzi se mai zăresc, drept rămășiță din acel pod minunat, câțiva stâlpi, cari se ridică din apa Dunării ca niște mărturii mute ale vremilor de cruntă răsboire, în care s'a început plămădirea poporului nostru românesc.

Podul erà gata în toamna anului 105. Traian sosit acì cu oștirile, voià să atace acum din două părți pe Daci; de aceea, dupăce trecù Dunărea, o parte a oștirilor sale o trimise prin Banat, spre Sarmizegetusa, iar cu cealaltă parte pornì însuș pe valea Oltului în sus, ca să treacă prin pasul Turnu-Roșu de azi spre inima Daciei.

Decbal, când a călcat pacea cu atâta biziure în puterile sale, nu s'a gândit, că

*) Vezi-i chipul la sfârșitul cărții!

fulgerile lăncilor romane se vor descărcă asupra țării sale cu atâta grăbire. Ca să mai câștige câtva timp de pregătire, porni acum iarăși solii de pace, dar n'au făcut nici o ispravă, căci Traian nu se mai putea îndestuli acum cu vorbe, ci cerea, ca Decebal să se supună cu totul, lucru, pe care acesta nu-l putea împlini, căci nu-l iertă mândria firii sale și a neamului său. Deci, dacă văzù că nu mai are încătò, cercă să-l piarză pe Traian. Trimise ucigași în tabăra lui, ca să-l omoare în ascuns, prin otravă ori cu pumnalul. Unul a și încercat să săvârșească planul ucigaș, dar fù prins și silit să-i dea și pe ceilalți de gol și să mărturisească, cu ce scop i-a trimis pe ei Decebal. Imprejurarea aceasta mări și mai mult înverșunarea lui Traian, care înaintă încet și cu cea mai mare băgare de seamă prin munții Daciei și, în anul 106, ajunse în Ardealul de azi. În drum îl mai întimpinară și alte solii de pace din partea lui Decebal, care izbuti prin viclenie

să pună mâna pe unul din cei mai buni prietini ai lui Traian, pe generalul *Longin*, pe care îl înșelă la sine sub cuvânt, că vrea să se înțeleagă cu el asupra punctelor de pace. Apoi trimise lui Traian vorbă, că nu vrea să-l sloboadă pe Longin, decât într'un fel: dacă Romanii vor părăsi Dacia și îi vor da înapoi acea parte de țară, ce se întinde între munți și Dunăre și pe care i-au fost luat-o când cu pacea dela 102. Traian nu se putea învoi la una ca asta, căci atunci tot sângele vitejilor săi legionari, căzuți în războiul dintâi s'ar fi vărsat de geaba, fără nici un folos. După Longin iarăș îi părea rău să-l piarză, și era în stare să dea mult, ca să-l scape din mâna înfuriatului Decebal. Dar Longin, voind să scape pe prietinel și împăratul său din încurcătura, în care ajunsese, se ucise singur, bând otravă, după ce a fost trimis în ascuns un om al său la Traian, să-l îndemne a nu face pace cu nici un preț și a nu se mai gândi la

vieața prietinelui său, care nu mai este, ci să s'arunce cu zor asupra Dacilor.

Ciocnirile se începură acum din ce în ce mai dese și mai înfuriate. Dacii simțind, că aceasta este pentru ei o luptă pe vieață și pe moarte, se smânceau de pe muchile dealurilor în porniri sălbaticе, iataganele și buzduganele lor sbârâneau vijelioase, în toate părțile, iar luptătorii se sbăteau ca în ciasul din urmă... Și luptele lor de până aci toate au fost crunte și înverșunate; dar aceasta, cea din urmă tresărare a focului lor din suflet, le-a întrecut pe toate, — fiind plină de adevărate minuni ale vitejiei, săvârșite toate în cel din urmă avânt de măreție sălbatică și a rămas brăzdată cu slove de sânge pe paginile istoriei, ca să fie oricărui popor drept pildă și învățătură, cum trebuie să-și apere moșia și neatârnamea. Minuni de vitejie au săvârșit acești Daci în sfânta lor luptă din urmă!

Iar Romanii nu s'au lăsat mai pe jos în vitejie. S'au luptat și s'au jertfit și ei fără preget. Nici în șirele lor n'au lipsit pildele de adevărată virtute războinică, ca cea a unui ostaș călăreț, care lovit de moarte de o săgeată vrășmașe, fù dus în cortul celor răniți, dar el nu s'a putut răbdà să zacă, în vreme ce tovarășii săi erau încinși la luptă, ci sculându-se din pat, puse mâna pe o sabie și alergă tocmai în mijlocul oștirii dușmane, izbind în dreapta și în stânga, până se stinse în el și cea din urmă licărire a sufletului de erou și căzù — mort.

Numai cu mari greutateși puteau să înainteze Romanii, răscumpărând cuprinderea oricărei cetățui cu sângele atâtor legionari căzuți. După o stăruință neobosită și prin jertfe fără seamăn ajunseră iarăș în apropierea Sarmizegetusei, sub zidurile căreia luptătorii Dacilor își mai încercară încă odată, — norocul, pentru cea din urmă oară pierind vitejește și cu mare cinste toți

până la unul. Acum Decebal dădù celor din cetate porunca să aprindă, să ardă tot, să n'ajungă nimic în mâna Romanilor. Frumoasa cetate căzù pradă flacărilor mistuitoare, rămânând numai zidurile afumate pe seama biruitorilor, cari nădăjduiau să afle acì toate bogățiile și comorile regelui Decebal. Dar acestea nu le-au putut aflà, fiindcă Decebal le-a fost ascuns de mai înainte, îngropându-le în alvia Streiului (Sargetia).

Decebal / însuș, după ce și-a văzut oastea sfărâmată, țara îngenunchiată și capitala ei îmbrățișată în limbi de flacări; a cercat să-și mântue vieța, dar văzând că se apropie călăreții romani, cari îl alungau din urmă, mai biue își străpunse pieptul cu sabia decât să ajungă prius — încheindu-și astfel, ca un adevărat erou al libertății, vieța pământească. Dintre Dacii câți au mai putut scăpà din furiile răsboiului, mulți însoțiră pe eroicul lor rege în această cea din urmă cale a mântuirii, arun-

Arderea cetății Sarmizegetusa.

cându-se și ei în săbii ori sorbind cu lăcomie veninul, care putea să le deschidă calea spre libertatea vieții vecinice, după ce pe a celei vremelnice o perdură. Căci în sufletul multora se înrădăcinase așa de adânc mândria și

Sinuciderea lui Decebal.

iubirea de libertate, încât gândul lor de nimic nu se spăimânta mai tare, ca de putința unui traiu subjugat. De aceea și-au ales mai bine o moarte vitejască, decât viața chinuită și asuprită a celor osândiți la robie.

Traian, ca învingător al celui mai războinic popor, ar fi dat mult să fi putut prinde de viu pe Decebal, ca la intrarea în Roma să împodobească carul său de triumf cu acest leu al munților, ferecat în lanțuri. Dar el nu putu

Capul lui Decebal.

să aibă decât capul lui Decebal încremenit cu surâsul morții pe buze, acel „cap frumos și plin de bărbăție, în ale cărui trăsuri dureroase se putea ceti acum liniștea datoriei împlinite“. — Capul lui Decebal fu dus la Roma, ca semn

de biruință și pentruca să împodobască triumful!

Iată cum descrie un poet al nostru, *I. Nenitescu* :

X.

Moartea lui Decebal.

La Sarmizegetusa stă mândrul Decebal
 Ce-a frânt popoare multe, de jos și de pe cal,
 Stă sângerat din luptă pe scaunu-i regesc
 Și chin adânc zvâcnește în ochii i vulturesc;
 Căci luptătorii harnici, ce lângă tronul stau
 Frânturi de spadă numai în mână ei mai au.
 Și terea lor cetate de flacări e cuprinsă
 Și de dâșnane brațe jur împrejur încinsă!
 Mereu în sală intră, mereu voinici răniți,
 Pe lângă tron s'așează de sânge-acoperiți,
 Cu desnodate prăștii cu scuturi găurite,
 Cu tolbele deșarte cu zalele plesnite,
 Și Decebal la dâșni se uită cu durere!
 Dar iată se ridică și strigă cu putere:
 „Sus cugetul și firea... sus frunțile, voinici!
 Plecarea în durere e pentru inimile miei
 Invinsu-ne-a Romanul dar nu ne va supune,
 În a sclăviei lanțuri el trupuri răci va pune.
 Aduceți o căldare! În ea o beătură
 Să facem, ca cel care gustă-va picătură,
 La Zamolxis*) o nouă viață să și găsească“.
 Cum regele găit așa și-a și făcut
 Rănasul pâlce de oaste să lângă tronul-i mut.

*) Adecă: pe ceea lume, în cer la Zamolxis, care eră zeul lor.

Atunci al legii preot, mai mare între cei mari
 Pășește spre căldare cu pași înceti și rari,
 O cupă el își umple și hotărît o poartă
 La gură și o soarbe, grănd când o deșartă:
 „Iubirea libertății, e al bărbăției semn.
 Acelece 'n piept n'o simte de lanț și jug e demn!“
 Și-șsa a morții cupă din mână în mână trece
 Și celce gustă 'ndată alături cade rece.
 Deodată greaua poartă se sparge și în sală
 Traian cu capii oastei romane dă năvală...
 In clipă luptătorii, ce n'au beut venin,
 Frânturile de s'ade și-le întig în sin
 Și cad scâldați în sânge .. Iar când Traian zărește
 Pe Decebal, ce șade și pacinic mi-l privește,
 „Supune-te! — în strigă — vieața-ți dăruesc“
 Dar regele se scoală și zice „Nu primesc
 Ca dar sclăvia joasă... Regi mulți supus-ai tu...
 Ia leșul*) meu la caru-ți dar sufletul meu nu!“
 Un janghiu în piept și 'mplântă și moare. Iar
 [Traian
 La sala 'ntreagă caută la vrednicu-i dușman.
 L'ai săi apoi se 'ntoarce grăind cu ochiu aprins:
 „Noi, ce-am învins, ca pildă s'avem pe acest învins“.

XI.

Triumful **) împăratului Traian.

După moartea lui Decebal orice
 împotrivire din partea Dacilor s'a stins.
 Legionarii romani începură a cutreeră
 prin dealuri și văi, prin sate și peșteri,

*) Leșul meu = trupul meu mort.

**) Triumful = biruința, izbânda.

omorînd pe cine puteau pune mîna și punînd pe cei biruiți în lanțurile robiei. Câți mai putură scăpa din aceste bătălii ucigătoare, s'au adăpostit în părțile mai ferite, cătră miazănoapte, pe unde se face și mai târziu pomenire de niște Daci liberi.

Așadară țara Dacilor a rămas sleită în puteri și lipsită de brațele luptătoare ale voinicilor săi feciori. Iar Romanii au găsit aici o pradă bogată, care le-a răsplătit toate ostenele și vărsările de sânge de pînă aci. Intre altele au găsit și comorile regelui Decebal, după ce un anumit Bikilis le-a spus, unde sunt ascunse.

Legionarii lui Traian s'au încărcat de scumpeturi în aur și argint, lăsînd pentru împăratul lor lucrurile cele mai frumoase și mai de preț.

Pe împăratul Traian îl primî poporul roman cu o bucurie fără păreche, când s'a întors în anul 106, toamna târziu, din bătălia încununată de cea mai strălucită izbîndă. Intrarea lui în

Roma a fost însoțită de o izbândă, cum nu s'a văzut alta mai bogată în strălucire ori atât de întemeiată pe cea mai deplină iubire și alipire a poporului cătră biruitorul cel preaslăvit și sărbătorit de toată suflarea. Din serbările câte au urmat acestei izbânzi, se vede că toți Romanii au socotit cucerirea Daciei ca pe una din cele mai însemnate isprăvuri și fapte ostășești. De aceea 123 de zile au ținut fără întrerupere petrecerile pentru popor și jocurile de circ,*) în care au sângerat pe arenă 10,000 de gladiatori (luptători de circ) și nu mai puțin decât 11,000 fiare sălbaticice. Din țările cele mai îndepărtate, chiar și din India au sosit solii, trimise anume să ia parte la aceste serbări și să-l sărbătorească pe Traian pentru biruințele sale. Peste tot locul, prin piețe publice, ca și prin casele singuraticilor nu se mai vorbiă decât despre biruința și preamărirea lui Tra-

*) Circ = loc rotund îngrădit, unde făceau Romanii jocuri, alergări, întreceri.

ian. Scriitori și poeți îl preamăreau pe întrecute.

Traian însuș își dădea bine seama de însemnătatea acestor biruințe; puse să se bată bani anume din acest prilej și zidi în apropierea Dunării, o cetate, pe care o botează *cetatea biruinței* sau *Nicopolis*. Iar în cea mai frumoasă piață a Romei, în forul Roman, i s'a ridicat biruitorului, în semn de recunoștință un mare monument de marmură până la înălțimea de 130 urme (43 metri), numit *columna lui Traian*,*) care a rămas până în ziua de astăzi, să vestească tuturor popoarelor și tuturor vremilor vitejia cea mare a celui mai mare împărat roman. Acì este săpată în marmoră, ca un cântec de biruință închinat prea bunului și slăvitului Traian întreagă istoria răsboaielor cu Dacii; această columnă este ca o icoană care ne arată cum erà înfățișarea Dacilor, cum erau cetățile lor, armele, felul de luptă, îmbrăcămintea, casele lor ș. a.

*) Vezi-i chipul la sfârșitul cărții!

Din aceste chipuri săpate în peatră cunoaştem pe Daci mai bine ca din cărţile scrise pe atunci, cari nu s'au păstrat decât în puţine frânturi risipite şi adeseori fără înţeles. (După chipurile săpate în marmora columnei lui Traian sunt luate şi cele câteva ilustraţii cari împodobesc cărticica aceasta).

XII.

Dacia Traiană şi amestecul de popoare.

Prin războaiele cele îndelungate, Dacia a pierdut mulţi din locuitorii săi. Un scriitor vechiu ne spune, că ea ar fi rămas cu totul lipsită de bărbaţi. Dar aceasta nu s'a putut întâmpla tocmai aşă, precum ne povesteşte acel scriitor roman (Eutropius). Vor fi căzut foarte mulţi luptători daci, în războaiele înverşunate, mai ales de prin ţinuturile cari se aflau în calea Romanilor, pe unde s'a descărcat întreagă furia războiului pe viaţă şi pe moarte. În părţile mai ferite, cătră hotarele din

Răsărit și Miazănoapte ale Daciei au mai rămas, însă, cete întregi de Daci, cari adăpostindu-se prin munți, au trăit de capul lor, păstrându-și obiceiurile și graiul strămoșilor.

Prin ținuturile apusene și mijlocii ale Daciei, adevărat, că a trebuit să se rărească poporul, în urma atâtor războaie crunte. Deci în locul celor căzuți, ca țara să nu sufere lipsa brațelor de muncă, Traian se văzù chiar dintru început îndemnat, să aducă și să așeze aci oameni de prin alte părți ale împărăției sale. Acești locuitori ai Daciei s'au numit *coloniști**) și ei veniau de prin toate părțile. Au fost aduși mai cu seamă mulți *Iliri* din Dalmația, fiindcă în băile de aur și de sare ale Daciei trebuiau oameni cari se pricep la băieșit; unii erau de prin Galia, Italia, chiar și din Roma, iar alții au venit din părțile răsăritene, până și din Asia-Mică. Dar toți dimpreună, ori din

*) *Coloniști* = oameni aduși din alte locuri, din alte țări.

ce parte ar fi venit, prinseră încă înainte de a se fi așezat în Dacia, obiceiurile și limba romană latină, cari aveau să se înrădăcineze cu timpul și în această nouă provincie, cucerită de Traian, care îndată s'a și apucat de orânduirea ei, statornicind și acî tot felul de așezăminte și întocmiri, după-cum erau și în celelalte provincii romane.

Pentru a înlesni legătura dintre Dacia și celelalte provincii apropiate ale împărăției romane, făcî să se zidească mai departe drumurile începute încă înaintea războiului. Apoi pe locul capitalei Dacilor Sarmizegetusa, zidî cetatea botezată după numele său: *Ulpia Traiana*,*) ale cărei ruine, roase de dintele vremii, se pot vedea și astăzi, după optsprezece veacuri, lângă satul românesc din Ardeal, *Grădiște*, în țara Hațegului.

În curînd se ridicară și înflorî și alte cetăți, precum: *Apulum* (azi

*) Numele întreg a lui Traian a fost: *Marcu Ulpiu Traian*.

Alba-Iulia), *Napoca* (azi *Cluj*), *Potaissa* (azi *Turda*), *Porolissum* (azi *Moigrad*), iar în părțile bănuțene: *Cerna* (azi *Orșova*), *Admediam* (Mehadia), *Tibiscum* (Caransebeș) ș. a.

Pentru apărarea hotarelor și asigurarea provinciei fură așezate aci garnizoane romane: mai întâi legiunea a 13-a, *Gemina*, cu lagărul în *Apulum*, iar mai târziu și legiunea a 5-a, *Macedonica*, cu lagărul în *Potaissa*.

În fruntea Daciei se îngrijî Traian să pună în fruntea ei un om de încredere al său, de porunca căruia trebuiau să asculte toți diregătorii și slujbașii ceilalți. Deoarece Traian a regulat pe de-a întregul această provincie, i s'a și dat, în chip de aducere aminte, numirea de: *Dacia Traiană*.

Așezămintele romane au putut să prindă aci rădăcini trainice, câtva timp, până când Dacia a înflorit în liniște, la adăpostul cărmuirii romane. A început a se întemeia o viață îmbelșugată, tihnită și statornică. S'au înființat

fel de fel de tovarășii folositoare pentru binele și înaintarea locuitorilor de prin orașe. Tot felul de zidiri frumoase, calde, teatre și locuri de petrecere împodobeau orașele, din cari s'au păstrat și până azi multe rămășițe, căci așa eră obiceiul Romanilor: făceau tot lucruri trainice, par'că anume le făceau cu gândul, să birue vecinicia prin tăria lor.

Astfel a ajuns Dacia la înflorire și și bunăstare. Locuitorii dintr'ânsa sporreau în număr, în avere și bogăție, sub scutul roman. De aceea i se și zicea într'o vreme: „*Dacia cea fericită*“.

Timpu acesta a fost chiar potrivit, pentruca vechilor dușmăni să li se mai tocească ascuțișul, pentruca între biruitorii Romani și Dacii biruiți, precum și între feluritele neamuri de oameni, așezați aci după cucerirea Daciei, să se înfiripeze legături pacinice de prietenie și înrudire. Rând pe rând s'au întors pe la căminurile lor mulți și dintre Dacii, cari după căderea lui

Decebal și-au fost părăsit țara, și siliți a se împacă cu schimbarea lucrurilor, au trăit mai departe în satele lor, amestecându-se și încuscrindu-se chiar cu cei nou veniți. Prin acest amestec primiră toți limba romană, pe care unii o cunoșteau de mai nainte, dar păstrară obiceiurile și felul de traiu al neamului lor, al Dacilor.

Prin altoirea Dacilor băștinași*) cu coloniști și legionari**) romani s'a pus început unui popor nou, *poporul românesc*, care s'a alcătuit și s'a încheșat cu încetul, în curgerea mai multor veacuri și în vuetul îngrozitor, al celor mai vijelioase vremuri.

Iată deci, iubiți cetitori, în ce chip ne întârșează istoria obârșia neamului românesc.

*

Dar cu toatecă lucrul stă așa dupăcum vi s'a spus acì, căci toate cele povestite acì sunt adevărate, — totuș

*) Băștinași = vechi locuitori ai țării.

**) Legionari = oșteni.

s'au găsit oameni și poate se vor mai găsi și astăzi, cari din răutate cred și povestesc altfel.

S'au găsit anume și învățați de-ai noștri, Români cu sufletul înflăcărat, cari voind să pună obârșia neamului nostru într'un luminiș mai presus de fire, și-au dat silința să-i șteargă pe Daci din pomelnicul străbunilor noștri, fiindcă, vezi Doamne, ar fi rușine să ne mărturisim urmași ai unui popor de „barbari“. Dar acestora li s'a răspuns, și cu multă dreptate, astfel: Dacii, chiar barbari fiind, au fost un popor vestit, un popor viteaz și răsboinic, care a umplut de spaimă pe împărăteasa lumii, Roma cea strălucită, silindu-o să plătească tribut*). Au fost un popor pornit spre înaintare, căci în câțiva ani și-au știut clădi cetăți, și-au știut pregăti mașini de răsboiu ca ale Romanilor. Istoria îi înfățișează pe Daci ca pe un popor mândru, a cărui cădere te umple de duioșie și de uimire, iar nu de dis-

*) Tribut = dare în fiecare an.

preț. A fi urmașii unui popor de viteji, plin de cea mai nemărginită iubire de patrie și de libertate, a fi urmașii unor asemenea oameni, n'a fost și nu va fi o rușine niciodată. — „Sânge de-al lor a curs în vinele noastre și nu ni-e rușine de dânsul, căci ne-a făcut mai tari, cum și trebuiau să fie acei, pe cari îi așteptă multă suferință“. Așa ne învață cel mai bun cunoscător al vieții românești din timpurile trecute, marele dascăl Nicolae Iorga.

S'au găsit iarăși alții, învățați străini, cărora le cade cu greu să ne știe urmași ai slăviților Romani, adevărații „a Romei viță veche sădită la Carpați“. Aceștia și-au pus toată strădania și au scris cărți multe, pe cari abiă le poți încărca într'un car, să spună lumii că noi nu am fi urmași ai Romanilor. Și au cercat să făuriască fel de fel de dovezi, ca să arete că suntem de alt neam, de altă obârșie. S'au trudit să ne scoată ori ce, numai viță de Romani — nu! Dar toate dovezile lor cad și

se sdrobesc în fața celei mai puternice mărturii, care este *limba românească*, atât de asemănătoare cu graiul vorbit de poporul roman și înrudită de aproape cu limba italiană, franțuzească, spaniolă și cu cea portugheză, căci toate aceste sunt limbi surori, sunt niște mlădițe răsărite din aceeaș tulpină a limbii latine, în care se înțelegeau Romanii dela sate, unii cu alții.

Așadară cei dintâi strămoși ai noștri au fost Dacii și Romanii. Dela Daci am moștenit trăinicia și puterea vânjoasă a trupului, iar dela Romani agerimea minții și pornirea spre lumină și cultură.

*

Adevărat, că mai târziu strănepoții coloniștilor romani și ai Dacilor băștinași s'au amestecat și cu alte neamuri de oameni, cari au trăit prin părțile aceste mai multă vreme împreună. Căci Dacia numită după cuceritorul ei, *Dacia Traiană* n'a putut să rămână sub stăpânire romană decât până la anul 271, adecă 165 de ani!

Tocmai în vremile acelea porniră din Răsărit și din Miază-Noapte fel de fel de neamuri barbare, cari năvăliau fără încetare ca un potop cutropitor asupra împărăției romane, întocmai după-cum spune poetul nostru Vasile Alexandri :

„Vin și Hunii, vin și Goții
Vin potop, potop cu toții“.

Legiunile romane, până le-a fost cu putință, au ținut piept celor dintâi năvălitori, Goților. Dar dela o vreme văzând împăratul Aurelian, că toate încordările sunt de geaba, s'a înțeles cu Goții, și a lăsat în stăpânirea lor Dacia Traiană, iar legiunile romane de aici le-a luat și le-a așezat dincolo de Dunăre, în ținutul căruia i s'a zis *Dacia Aureliană*. Din această mutare a legiunilor dincolo de Dunăre câtorva învățați străini li s'a năzărit o părere, că anume dimpreună cu ostașii s'ar fi mutat și toți locuitorii, ca să nu rămână în calea barbarilor furtunoși acum,

după ce nu mai erà cine să-i apere de ei. Astfel neamul nostru, cum zic unii, s'ar fi alcătuit pentru întâiaşdată dincolo de Dunăre, de unde numai după 6—7 sute de ani, sau după 8—9 sute, cum cred alţii, ar fi trecut apoi iarăş dincoace. Însă aceasta nu poate fi adevărat, decât pe jumătate. Se vor fi dus, cu ostaşii dimpreună, toţi dirigătorii şi locuitorii dela oraşe, cari se puteau despărţi mai cu uşurinţă de nişte ziduri de cetăţi, ca să se mute cu tot avutul lor în altele. Dar partea cea mai număroasă a locuitorilor, poporul dela sate nu s'a putut mutà nici decum, ci a rămas să locuiască acì fără înterrupere, fiindcă nu se puteà despărţi de ţarina strămoşască, unde a locuit aproape două sute de ani, timp de ajuns ca să se întemeieze cele mai trainice şi mai sfinte legă uri, cari ţintuesc pe orice popor de pământul strămoşilor, „căci e legat prin sânge pământul de popor“.

Şi apoi traiul acestor păstori şi plugari, puteau să-l apere cu mult mai

bine, desigurile codrilor din Carpați decât lăncile tuturor legiunilor romane. Dincolo de Dunăre nu puteau fi mai scutiți de primejdie, căci popoarele barbare nu s'au oprit la apele Dunării, cele mai multe au trecut și Dunărea, au prădat chiar și Italia și nici Roma n'a scăpat de furia năpraznicilor năvălitori. Deci oamenii aceștia de rând au rămas acî, de capul lor și în voia întâmplării. Vieța cea strălucită din Dacia Traiană s'a stins, căci au urmat cumplite vremuri de jaf și de cutremur. Urmașii coloniștilor romani au trebuit să se adăpostească în codri, iar peste satele și așezările lor aproape o mie întreagă de ani s'au descărcat toate vijeliile năvălirilor barbare.

Goții, Hunii, Gepizii, Avarii, Pecinegii, Cumanii și Tătarii au cercetat cu furia săgeților ucigătoare locurile acestea. Dar cum au venit, așa le-a și pierit urma. Strămoșii noștri s'au ferit din calea lor, adăpostindu-se în munți, unde își păștiau turmele în liniște, în

vreme ce la șes și prin văi se revărsă potopul năvălirilor. Numai după ce se liniștiră în câțva vremurile, au început să mai iasă, și ei iarăși la iveală de prin desișul codrilor și de prin văgăunile, unde se adăpostiseră. Printre năvălitori se găseau și câte unii mai puțin primejdioși, mai blânzi, dinaintea cărora nu aveau pentru ce să s'ascundă. Cu aceștia au trăit apoi multă vreme împreună, ajutându-se unii pe alții.

Așa au fost Slavii cei pacinici, cari au locuit veacuri îndelungate pe aceleași locuri cu Românii și nărăvindu-se bine între olaltă, au împrumutat unii dela alții datini, credințe, obiceiuri, așezăminte și limbă. Chiar în limba noastră românească s'au strecurat multe vorbe din limba Slavilor, dar trecând s'au schimbat, potrivindu-și forma ori înțelesul, după firea limbii noastre așa, că astăzi numai învățații își mai bat capul să afle dacă cutare cuvânt l-au împrumutat strămoșii noștri dela Slavi, ori îl avem deadreptul moștenire dela Romani sau dela Daci.

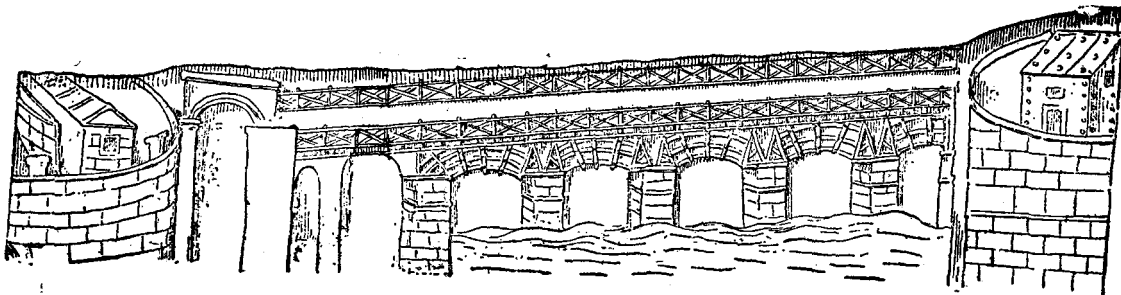
Așadară la alcătuirea poporului românesc au avut o parte însemnată și Slavii, dintre cari din veacul al VI-lea până în al X-lea mulți s'au amestecat și contopit*) cu Daco-Romanii.***) Din acest întreit amestec de popoare, după îndelungate frământări și sbuciumări de veacuri, a răsărit cu înfățișarea și cu firea sa deosebită: *poporul românesc*, care și astăzi trăește pe aceste plaiuri din voia lui Dumnezeu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj.

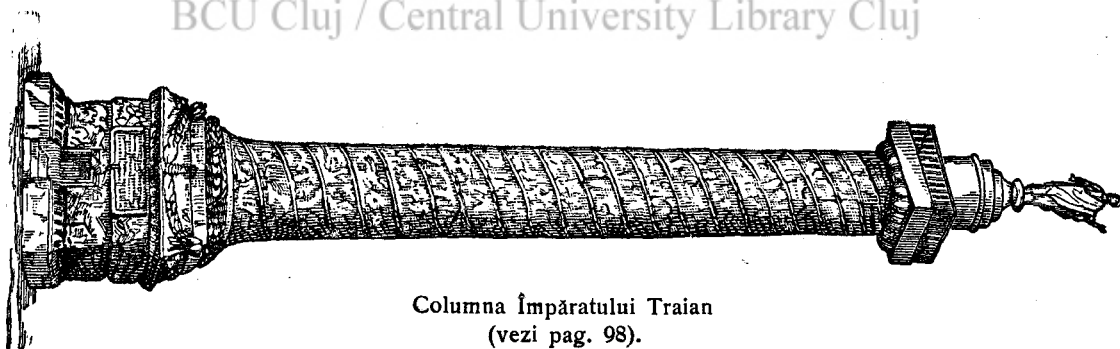
*) Contopit = s'au făcut tot una.

***) Daco-Romani = fiindcă se trag dela Daci și Romani.

Podul lui Traian dela Turnu-Severin (vezi pag. 85).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Columna Împăratului Traian
(vezi pag. 98).

TABLA CUPRINSULUI.

	Pag.
I. Ce ne învață istoria	3
II. Obârșia neamului nostru	7
III. Romanii	10
IV. Dacii	23
V. Burebista și Iuliu Cesar	41
VI. Regele Decebal și împăratul Domițian	51
VII. Împăratul Traian	63
VIII. Cel dintâi războiu al lui Traian cu Decebal	68
IX. Al doilea războiu al lui Traian cu Decebal	83
X. Moartea lui Decebal	94
XI. Biruința împăratului Traian	95
XII. Dacia Traiană și alcătuirea poporului românesc	99

„ASOCIAȚIUNEA“.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ce-i „Asociațiunea“?

«Asociațiunea» e o tovărășie mare românească, care s'a întemeiat înainte de aceasta cu 50 de ani de mitropolii Șaguna din Sibiu și Șuluțu din Blaj, ca să răspândească învățătura în popor. Numele ei întreg e: «Asociațiunea pentru literatura și cultura poporului român». Pe scurt îi zicem numai: «Asociațiunea».

Ce face „Asociațiunea“?

Ea face mai multe lucruri de folos pentru poporul românesc și anume:

1. Tipărește cărți pe înțelesul tuturor, cum e și «Biblioteca populară a Asociațiunii» care se începe cu aceasta carte.

2. Se îngrijește să trimită oameni cu carte la sate ca să țină poporului cuvântări sau vorbiri, în care le dau tot felul de povețe: cum să lucre mai bine pământul, cum să poarte negoțul, cum trebuie să se însoțească ca să poată trăi mai ușor și mai bine. Apoi îi îndeamnă să țină la datinile strămoșești, la limba și la legea lor românească.

3. Înfiițează biblioteci la sate și la orașe, îndeamnă pe domnii preoți și învățători să țină șezători în Dumineci și sâr-

bători în toate comunele; pune la cale expoziții de vite, de poame, de lucruri de mână și de altele; ajută pe domnii preoți și învățători să învețe pe cei neștiutori a scrie și a ceti. Și mai face multe de toate pentru luminarea poporului, cari le veți afla mai pe larg în broșura a zecea despre «Asociațiune».

Cum adună „Asociațiunea“ bani?

Fără bani nu se poate face nimic în lumea asta. Nici «Asociațiunea» n'ar putea lucra, dacă nu s'ar îngriji să adune de undeva averea, pe care o cheltuește în fiecare an spre binele obștesc.

«Asociațiunea» adună banii: 1. din taxele dela membri; 2. din câștigul cărților, cari le tipărește; 3. din venitul serbărilor cari le pune la cale an de an; 4. din daruri dela oameni cu dare de mână și cu inimă creștină și 5. din colectele ce le face.

Cine se poate face membru la „Asociațiune“ ?

Membru la «Asociațiune» se poate face orice om cinstit, care trăește în țara noastră.

Membri sunt de patru feluri și anume:

1. Membru fondator al «Asociațiunii» se face acela, care plătește odată pentru totdeauna suma de 400 cor.

Biblioteca Poporală a Asociațiunii

cuprinde în anul 1912 următoarele broșuri :

- Nr. 12. Poveștile unchiașului sfătos : *Ercule*, de Petre Ispirescu.
- Nr. 13. *Cum să trăim?* Sfaturi igienice de Dr. Aurel Dobrescu, medic.
- Nr. 14. *Isprăvile lui Păcală*, de P. Dulfu.
- Nr. 15. *Puterea tovărășiilor*, de V. C. Osvadă, sau *Comuna Viitorul*, de R. Simu.
- Nr. 16. *Creșterea pomilor*, de N. Iosif.
- Nr. 17. *Povestiri*, de N. Petra-Petrescu.
- Nr. 18. *Nutrețul măiestrit*, de I. F. Negruțiu.
- Nr. 19. *In sat la Tânguești*, scene pentru teatrul dela țară, de Virgil Onițiu.
- Nr. 20. *Călăuza creștinului în biserică*, după arhierul Nicodim, vicarul Moldovei.
- Nr. 21. Asociațiunea — trecutul și ținta ei — de Oct. C. Tăslăuanu.
- Nr. 22. *Calendarul Asociațiunii* pe 1913, întocmit de Oct. C. Tăslăuanu.

Cele 10 cărticele de pe anul 1911, împreună cu Calendarul pe anul 1912, se capătă la „Biroul Asociațiunii“ — Sibiu (Nagyszeben), strada Șaguna Nr. 6, cu prețul de 2 cor.
